

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Київський національний університет будівництва і архітектури

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Методичні вказівки
до вивчення дисципліни
для здобувачів спеціальності
032 історія та археологія ступеня доктор філософії

Київ 2021

УДК 947

A43

Укладач: В.Ф. Деревінський, д-р іст. наук, професор;
К.М. Пасічник, магістр, асистент

Рецензент С.В. Адамович, д-р іст. наук, професор

Відповідальний за випуск Є.В. Перегуда, д-р політ. наук,
професор

*Затверджено на засіданні кафедри політичних наук, протокол
№ 9 від 20 квітня 2021 року.*

В авторській редакції.

Актуальні питання українського державотворення: методичні
A43 вказівки до вивчення дисципліни / уклад.: В.Ф. Деревінський,
К.П. Пасічник. – Київ: КНУБА, 2021. – 108 с.

Містять плани лекційних і семінарських занять та методичні
рекомендації з підготовки до них, питання до семінарських занять,
тематику індивідуальних завдань, перелік запитань підсумкового
контролю, список рекомендованої літератури.

Призначено для здобувачів спеціальності 032 Історія та
археологія ступеня доктор філософії.

ЗМІСТ

Загальні положення.....	4
Плани лекційних занять.....	12
Плани семінарських занять.....	29
Методичні рекомендації щодо підготовки наукового реферату.....	86
Методичні рекомендації щодо підготовки презентації.....	88
Методичні рекомендації щодо підготовки індивідуальних завдань.....	90
Список тем індивідуальних завдань.....	91
Питання до підсумкового контролю.....	93
Список літератури.....	95

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Опис навчальної дисципліни

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень		
Ступінь вищої освіти	Доктор філософії	
Галузь знань	03 гуманітарні науки	
Спеціальність	032 історія та археологія	
Характеристика навчальної дисципліни		
Вид	нормативна	
Загальна кількість годин	225	
Кількість кредитів ECTS	7,5	
Кількість змістовних модулів	4	
Форма контролю	Залік	
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання		
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	2	2
Семестр	3	3
Лекційні заняття	36	
Семінарські заняття	40	40
Самостійна робота	149	149
Індивідуальні завдання	1	1

Мета та завдання навчальної дисципліни

В курсі розглядаються важливі аспекти українського державотворення в його динамічному розвитку і взаємозв'язку з подібними процесами в інших країнах. Вивчається внесок і значення відомих історичних постатей на становлення державності на різних етапах українського державотворення. Звернута увага на осмислення низки важливих факторів українського державотворення. Зокрема: національної ідеї, мови, соборності, церкви історичної пам'яті тощо.

Метою є вивчення курсу покликане сформувати уявлення про причини й умови виникнення і еволюції держави, її найважливіших інститутів на різних етапах людської історії. В ході вивчення аспіранти знайомляться з основними концепціями історичного процесу. Однією з основних завдань курсу є формування історичної свідомості та навичок використання історичного знання і досвіду для розуміння минулого і сьогодення.

Завдання:

- формувати історичну свідомість аспірантів на основі засвоєння закономірностей вітчизняного історичного процесу в нерозривному зв'язку з закономірностями і тенденціями світового історичного процесу;
- поглибити вміння оперувати історичним матеріалом, систематизувати його, виробити власну точку зору на минуле країни, її сьогодення і майбутнє.

**Компетенції аспірантів, що формуються
в результаті засвоєння дисципліни**

Інтегральна Компетентність(ІК)	Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.
Загальні компетентності (ЗК)	<p>ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, критичного аналізу та синтезу інформації, оцінки сучасних наукових досягнень, генерування нових ідей при вирішенні дослідницьких і практичних завдань.</p> <p>ЗК02. Здатність систематизувати знання та розуміння філософських методологій пізнання, ключових засад професійної етики, систем морально-культурних цінностей, принципах толерантності, які базуються на принципах поваги до різноманітності та мультикультурності.</p>

	<p>ЗК04. Здатність ініціювати та проводити оригінальні наукові дослідження, ідентифікувати актуальні наукові проблеми, здійснювати пошук та критичний аналіз інформації, продукувати інноваційні конструктивні ідеї та застосовувати нестандартні підходи до вирішення складних і нетипових завдань.</p> <p>ЗК05. Здатність до цілеспрямованого та наполегливого самовдосконалення, усвідомлення соціально-моральної та етичної відповідальності за одержані наукові результати.</p>
<p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p>	<p>ФК01. Володіння актуальною інформацією щодо сучасного стану, тенденцій розвитку, проблематики та наукової думки у сфері професійної діяльності.</p> <p>ФК03. Здатність розуміти і враховувати соціальні, екологічні, етичні, економічні та комерційні міркування, що впливають на реалізацію технічних рішень.</p> <p>ФК05. Здатність до застосування категорійно-понятійного апарату, новітніх теорій, концепцій, технологій та методів, необхідних для розв’язання комплексних проблем в історичній сфері.</p> <p>ФК06. Здатність до володіння принципами відбору, використання історіографічного напрацювання й архівних документів для реконструкції різноманітних сторінок української історії, зокрема дослідження суспільно-політичних, державотворчих, соціокультурних аспектів, з врахуванням світового контексту.</p> <p>ФК07. Здатність здійснювати аналіз історичних процесів та явищ національної історії, зіставляти та узагальнювати подібні та відмінні тенденції в історії розвитку України та інших країн.</p> <p>ФК08. Здатність до осмислення причинно-наслідкових зв’язків історичного розвитку та вміння їх застосовувати в професійній роботі.</p>

7 – Програмні результати навчання

Знання (ЗН)	<p>ПР02. Здатність продемонструвати глибинні системні знання і розуміння вітчизняного та зарубіжного наукового доробку та практичного досвіду, сучасної методологічно-методичної бази проведення наукових досліджень.</p> <p>ПР04. Здатність продемонструвати знання із наукової та професійної підготовки для підтвердження достатнього рівня компетентності у виборі методів наукових досліджень, оцінки їх наукової новизни та практичного значення при вирішенні спеціалізованих завдань в галузі.</p>
Уміння (УН)	<p>ПР05. Вміти виявляти зв'язки між сучасними науковими концепціями в суміжних предметних сферах для обґрунтування нових теоретичних та практичних рекомендацій для розв'язування науково-практичних задач в області теоретичних досліджень, застосовувати їх в галузі професійної діяльності.</p> <p>ПР06. Вміти застосовувати універсальні навички дослідника, достатні для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної, дослідницько-інноваційної та/або науково-педагогічної діяльності за фахом та продукування нових ідей та методів, спрямованих на покращення науково-практичної діяльності в галузі.</p> <p>ПР14. Виокремлювати актуальні історичні проблеми та визначати їх структуру, взаємозв'язки чинників, проявів і наслідків як об'єкта наукового дослідження.</p> <p>ПР15. Комплексно розуміти особливості впливу історичних процесів на розвиток особистості, суспільства та держави.</p> <p>ПР16. Комплексно розуміти важливість історичної національної пам'яті, соціально відповідальної діяльності на основі етичних міркувань (мотивів).</p>

<p>Комунікація (КОМ)</p>	<p>ПР08. Володіти сучасними інформаційними технологіями для розробки, організації та управління науковими проектами та/або науковими дослідженнями, презентації їх результатів у професійному середовищі через сучасні форми наукової комунікації.</p> <p>ПР09. Демонструвати системний науковий світогляд та філософсько-культурний кругозір, який включає розвинене критичне мислення, професійну етику, академічну доброчесність, повагу до різноманітності та мультикультурності в поєднанні з володінням передовими методиками викладання у вищій школі і постійним самовдосконаленням професійного та наукового рівня.</p>
<p>Автономія і відповідальність (АіВ)</p>	<p>ПР10. Здатність ефективно працювати самостійно або в групі, вміння отримувати бажаний результат в умовах обмеженого часу з акцентом на професійну сумлінність і з дотриманням етичних міркувань, уміння та навички проводити моніторинг робіт та вчасно вносити корективи в план робіт за проектом.</p> <p>ПР11. Здійснювати успішну інноваційну науково-технічну діяльність у соціально-орієнтованому суспільстві на основі міжособистісних взаємовідносин для максимального самовираження на основі терпимості, психологічної сумісності та етики поведінки.</p> <p>ПР13. Здатність формулювати власні авторські висновки, пропозиції та рекомендації на основі аналізу літературних джерел, патентних досліджень, повного циклу теоретичних і експериментальних досліджень, проведених за сучасними методиками.</p>

Основними формами вивчення курсу «Актуальні питання українського державотворення» є: лекції, семінарські заняття, самостійна робота студентів над джерелами і навчально-методичною літературою, написання наукового реферату, підготовка презентації до наукового реферату, написання індивідуальних завдань, модульний контроль, складання підсумкового контролю.

Важливу роль у вивченні курсу належить *лекції*, що є провідною організаційною формою навчання, засобом спрямування спільної діяльності викладачів і аспірантів на досягнення цілей навчання. Аспірант повинен уважно слухати і конспектувати лекційний курс.

Семінар – це колективна форма аудиторних занять, активний метод перевірки знань, якому передують самостійне вивчення аспірантами різних історичних джерел і посібників. Література для підготовки представлена в читальному залі бібліотеки університету, а особливо в методичному кабінеті кафедри політичних наук і права (ауд. № 432). Виступ на семінарі з одного з питань, що розглядаються, зазвичай називають доповіддю. Доповідачу для виступу відводять 7–8 хв. Під час виступу доповідача всі аспіранти уважно слухають колегу, а потім бажуючі беруть участь у колективному обговоренні доповіді (з місця). Формами участі в обговоренні доповіді можуть бути зауваження, запитання, доповнення, позитивний, чи негативний аналіз доповіді та її розгорнута оцінка.

Плани семінарських занять для аспірантів денної форми навчання всіх спеціальностей охоплюють 20 тем із курсу «Актуальні питання українського державотворення». Плани семінарів не дублюють лекційного курсу, а розширюють і доповнюють його.

Важливою складовою підготовки до семінарського заняття є *самостійна робота аспіранта* з історичними джерелами та літературою.

Модульний контроль проводиться після завершення семінарських занять і здійснюється за навчальним матеріалом, який розглядався в курсі «Актуальні питання українського державотворення». Формою модульного контролю є письмові контрольні роботи та усне опитування аспірантів.

Підсумковий контроль із навчальної дисципліни «Актуальні питання українського державотворення» проводиться у формі заліку. Аспірант отримує залік, якщо він виконав усі види робіт, які передбачені робочою програмою дисципліни та правильно відповів на питання модульного контролю.

Вивчення курсу «Історія української державності та культури» здійснюється за **модульно-рейтинговою системою** організації навчального процесу: поетапному вивченні навчальної дисципліни та рейтинговому оцінюванні якості засвоєння студентами знань. Курс «Історія української державності та культури» складається з 4 модулів. В КНУБА при оцінюванні знань студентів використовується 100 бальна шкала оцінювання, приведена у відповідність до Європейської шкали оцінювання ECTS шляхом введення проміжних балів (див. табл. 1).

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Розподіл балів для дисципліни з формою контролю залік

Поточне оцінювання				Підсумковий тест	Сума балів
Змістовні модулі					
1	2	3	4		
5	5	5	35	40	100

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Лекційне заняття 1. Поняття «державотворення»

1. Суть поняття «державотворення».
2. Предмет і завдання предмету.
3. Особливості державотворчих процесів в Україні.
4. Світові тенденції державотворення.

Питання для обговорення

- 1) Що таке державотворення?
- 2) Яке місце займає процес державотворення України в контексті світової історії?
- 3) Що є предметом вивчення курсу українського державотворення?
- 4) Назвіть видатних науковців України, у працях яких висвітлено державотворчі процеси України
- 5) Які основні чинники впливають на процес державотворення?
- 6) Які види джерел використовують при вивченні курсу актуальні питання українського державотворення?
- 7) Скільки етапів української державності можна виділити?

Методичні вказівки

Курс «Актуальні питання українського державотворення» – це складова історії України, яка досліджує закономірні процеси розвитку українців як нації, етапи становлення української державності. Основою курсу є вивчення державотворчих процесів через висвітлення питань становлення національної думки, історичних процесів боротьби за українську державність. Важливо розглядати державотворчі процеси в Україні через призму глобальних історичних процесів.

У частині вивчення методології та принципів пізнання державотворчих та правових явищ слід зосередитися на розкритті цивілізаційного, формаційного та інших підходів в контексті історії України. Важливо розкрити суть основних принципів, на яких будується вивчення курсу, а також навести реальні приклади, що детально розкривають державотворчі процеси в історії України. Варто наголосити,

що при вивченні курсу важливо завжди враховувати тільки об'єктивні факти і ніяк не нав'язувати суб'єктивної думки.

При вивченні питання як вітчизняної, так і зарубіжної історіографії з питань історичних процесів державотворення, важливо охарактеризувати основні види джерел курсу, їх класифікацію, типи, групи та навести їх приклади.

Зокрема слід приділити окрему увагу питанню розвитку української національної думки. Варто ознайомитися з роботами зарубіжних авторів, які згадують про Україну, зокрема врахувати наукові доробки української діаспори.

Рекомендована література

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Народження* країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 352 с.
3. *Нестерович В.Ф.* Поняття «державотворення в Україні» та його сутнісні риси / Нестерович В. Ф. // *Право і суспільство*. 2020. – № 1. – С. 65–77.
4. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / Панібудьласка В.Ф. та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
5. *Борисова О., Климов А.* Історія української державності: підручник для вищих навчальних закладів: у 2-х томах / Борисова О., Климов А. – К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. – Т. 1. – 344 с.

Лекційне заняття 2. Давньоукраїнська державність IX – XII ст.

1. Слов'янські племена на шляху до утворення держави.
2. Особливості становлення Київської Русі: зовнішні і внутрішні чинники.
3. Реформи щодо централізації держави.
4. Київська Русь – давньоукраїнська держава: підстави і обґрунтування.

Методичні вказівки

При підготовці даної теми важливо підкреслити важливість вивчення письмових та археологічних першоджерел, які дають інформацію про

давніх слов'ян, їх побут, суспільний та політичний лад, соціально-економічний розвиток, а також розкривають передумови об'єднання слов'янських племен в державу. Крім того, особливу увагу слід зосередити на теоріях походження слов'янських племен та їх розселення на території України, а також часові та територіальні рамки розселення слов'ян на території Європейського континенту та їх розподіл на західних та східних слов'ян. Особливу увагу слід приділити питанню утворення Антського та Дулібського племінних союзів, які вважаються першими державотворчими утвореннями слов'ян на українських землях.

Окремо варто зосередитися на висвітленні основних соціально-політичних та економічних передумов та етапів утворення держави східних слов'ян – Київської Русі.

Слід проаналізувати державно-політичну форму правління в Київській Русі, економічні та правові особливості розвитку держави та процес реформ. Крім того, важливо висвітлити правову базу Київської Русі, а саме судове, податкове, адміністративне та релігійне право, основні джерела права та його роль у суспільно-політичному розвитку держави.

Рекомендована література

1. *Котляр М. Ф.* Історія суспільного життя Русі: Нариси / Котляр М.Ф. – К.: Інститут історії України, 2016. – 288 с.
Крип'якевич І. П. Київська Русь : монографія / Крип'якевич І. П.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2017. – 95 с.
2. *Малиновський І. О.* Стародавній державний лад східних слов'ян і його пізніші зміни : нариси з історії права / Малиновський І. О.; ред. Попелюшко В.О.; пер. Попелюшко В.О. – Острозький університет: вид-во Нац. ун-ту Острозького акад., 2016. – 247 с.
3. *Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України /* упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
4. *Плохий С.Н.* Происхождение славянских наций. Домодерные идентичности в Украине и России / Плохий С. Н. – Харьков: Фолио, 2018. – 198 с.
5. *Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців /* упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.

6. *Федака С.Д.* Русини: етнонім і його наповнення / *Федака С.Д.* // Стратегіч. пріоритети. Сер. Політика. – 2017. – № 1. – С. 31–38.
7. *Ющенко П.А.* Інститут влади князя на Русі в IX – XI ст. / *Ющенко П.А.* // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2016. – Вип. 46. – С. 15–18.

Лекційне заняття 3. Руське королівство (Галицько-волинське князівство) XII – першій половині XIV ст.

1. Наукова дискусія щодо назви держави.
2. Обставини виникнення об'єднання двох західноукраїнських князівств.
3. Спроби реалізувати ідею відновлення єдності Київської Русі у XII – XIII ст.
4. Заходи щодо створення міжнародної коаліції супроти монголо-татар.

Методичні вказівки

Потрібно розкрити суть наукової дискусії щодо назви держави, чому вона виникла, яка є джерельна і доказова база різних підходів.

В ході лекції потрібно зазначити, що Галицьке та Волинське князівства швидко розвивалися економічно і політично ще до розпаду Київської Русі. Особливу увагу потрібно зосередити на передумови, що спонукали до об'єднання Галицького і Волинського князівств в єдину державу. Потрібно зробити акцент на ролі князя Романа Мстиславовича та його нащадків у становленні держави та суспільно-політичного розвитку. Крім того, варто розкрити питання особливості державного устрою Галицько-Волинського князівства, основні джерела права держави та гілки влади. Коротко розкрити період тимчасового розпаду князівства після смерті Романа Мстиславовича, міжособну боротьбу за престол, прихід до влади короля Данила. Зміцнення князівської династії на троні. Державотворчі заходи правителів державі спрямовані на централізацію країни.

Розкрити особливості провадження правителями цієї держави ідеї відновлення єдності Київської Русі. Хто провадив цю політику, як вона реалізовувалася, ким підтримувалася і які були її результати.

У питання взаємовідносин з монголами потрібно розкрити як відбувалася протистояння з ними, які держави ангажувались до цієї

боротьби. Варто розкрити місце українських земель в системі державного і політичного устрою Золотої Орди, її впливу на українську державність.

У заключній частині лекції варто наголосити роль і місце Руського королівства в державотворчих процесах України.

Рекомендована література

1. Білик О. Двоголовий орел – геральдичний символ Галицько-волинської держави / Білик О. // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство. – 2017. – № 1. – С. 284–292.
2. Волощук М. Галицькі князі та знать у відносинах із Литвою XII – XIV ст. / Волощук М. // Укр. іст. журн. – 2018. – № 4. – С. 4–19.
3. Моця О.П. Робота П. П. Толочка «Від Русі до України» і археологічні реалії / Моця О. П. // Археологія. – 2018. – № 1. – С. 9–17.
4. Головка О.Б. Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / Головка О.Б. – К.: ВД «Стилос», 2006. – 575 с.
5. Горобець В. М. Русь «після Русі». Між короною та булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорізького / Горобець В. М., Волощук М. М., Плахонін А. Г., Черкас Б. В., Галушко К. Ю. – Харків, «Клуб сімейного Дозвілля», 2016. – 351 с.
6. Козубовський Г. А. Про грошовий обіг на Галицько-Волинських землях у першій половині XIV ст. / Козубовський Г. А. // Укр. іст. журн. – 2016. – № 1. – С. 38–49.
7. Панібудьласка В.Ф. Історія України: навч. посібник / Панібудьласка В.Ф. та ін. – К.: КНУБА, 2010. 140 с.
8. Прищепя Б.А. Погоринські міста в X – XIII ст.: монографія / Прищепя Б.А. – Рівне: Дятлик М.С., 2016. – 296 с.

Лекційне заняття 4. Українська державність у другій половині XIV – XV ст.

1. Українські впливи на Литовську державу.
2. Статус і права українських територій під владою інших країн.
3. Розвиток органів самоврядування.
4. Велике князівство Руське.

Методичні вказівки

При вивченні даної теми важливо звернути увагу на те, який вплив зробили українські політичні, правові, соціальні, культурні традиції на державний і культурний уклад Великого князівства Литовського. Оскільки цю державне утворення називають Русько-Литовською державою. Варто розкрити статус українських земель в у складі Великого князівства Литовського, їхні права в різних сферах. Зазначити, що був збережений державний устрій Русі з повним дотриманням традицій тронного спадкування та правового регулювання на місцях. Означити як розвивалося місцеве самоврядування.

Означити про особливості централістської політики литовської влади та суть литовсько-польські уній. Розкрити, які загрози несли ці політики для української спільноти.

З'ясувати чому наприкінці XIV ст. посилюються антилитовські настрої, які переростають у відкрите збройне протистояння з литовською владою.

Розповісти про особливості утворення Великого князівства Руського, що виникло у 1432 р., хто його очолював, які землі охоплювало це державне утворення, який був державний та суспільно-політичний уклад. Означити місце цього князівства в українському державотворчому процесі.

Рекомендована література

1. *Блануца А.* Земельна політика Ягеллонів на українських теренах Великого князівства Литовського (1440–1572 рр.): монографія / Блануца А.; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2017. – 422 с.
2. *Ващук Д.П.* Формування правової культури Великого князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст. / Ващук Д.П. // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. – С.59–72.
3. *Горобець В.М.* Русь «після Русі». Між короною та булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорізького / Горобець В.М., Волощук М.М., Плахонін А.Г., Черкас Б.В., Галушко К.Ю. – Харків, Клуб сімейного Дозвілля, 2016. – 351с.
4. *Кондратьєв І.В.* Лівобережні староства Київського воєводства Великого князівства Литовського та Речі Посполитої: соціально-

- територіальні трансформації XIV – XVII ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Кондратьєв І.В.; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – Київ, 2020. – 189с.
5. *Літвін Г.З* народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648) / Літвін Г.; пер. Лисенко Л. – Київ: Дух і Літера, 2016. – 613 с.
6. *Михайловський В.* Бібліографія парламентаризму на українських землях до 1648 року: Польське королівство, Велике князівство Литовське, Річ Посполита / Михайловський В. – Київ: Темпора, 2018. – 190 с.
7. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / Панібудьласка В.Ф., Деревінський В.Ф., Тороп А.В. та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
8. *Українська шляхта Галичини в XV – XX ст.: етносоціальний розвиток, суспільний статус, національна свідомість: збірник* / Гарасимчук М., Лисейко Я., Сливка Л., Смуток І., Фелонюк А., Филипчак І.; Наук. т-во ім. Шевченка в Україні, НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, Укр. шляхет. т-во. – Львів: ПАІС, 2018. – 111 с.
9. *Фаріон І.Д.* Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV – XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива: монографія / Фаріон І. Д.; Нац. ун-т Львів. політехніка. – 2-ге вид., випр. – Львів: вид-во Львів. політехніки, 2018. – 654 с.

Лекційне заняття 5. Запорізька Січ в державотворчому процесі

1. Запорізька Січ: незалежна держава чи автономна територія.
2. Значення Запорізької Січі для українського державотворення.
3. Особливості становлення козацького ладу.
4. Фактор Запорізької Січі в міжнародних відносинах.

Методичні вказівки

При вивченні теми необхідно визначити походження та значення назви «козак», термін якого з'явився у 1490–х роках та навести приклади теорій походження слова. Далі варто звернути увагу на передумови, які сприяли виникненню козацтва та визначити хронологічні межі появи

згадок про козаків як окремої суспільної верстви, що виникла під соціальним, національним та релігійним гнітом Речі Посполитої, спрямованої на боротьбу з польським феодалізмом. Розглядаючи дане питання, варто визначити рушійні сили, причини і наслідки козацько-селянських повстань та утворення Запорізької Січі як центру боротьби проти польського гніту.

Важливо наголосити, що козаки мали свій устрій, що сприяв появі своєрідній формі української державності у вигляді козацької демократичної республіки. Окремо приділити увагу органам управління у Запорізькій Січі, особливості соціального й військового устрою козаків та судової системи.

Проаналізувати на історичних джерелах правове становище Запорізької Січі. Які ознаки державності вона мала і чи була незалежним державним утворенням?

Розкрити питання щодо здійснення Запорізькою Січчю зовнішньополітичної діяльності. Хто на Січчю відповідав за ведення міжнародної діяльності, наскільки широко здійснювалися зовнішньополітичні контакти. Яке місце і значення відігравала Запорізька Січчя на міжнародній арені.

Рекомендована література

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Гречило А.* Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодення / Гречило А. – Київ: Родовід, 2018. – 399 с.
3. *Худояр Л.В.* Принцип рівності в українському праві козацько-гетьманської доби: монографія / Худояр Л. В.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – Херсон: Грінь Д.С., 2015. – 268 с.
4. *Чухліб Т.В.* Козаки і татари. Українсько-кримські союзи 1500–1700-х років / Чухліб Т. В.; ред.: Смолій В. – Київ: Вид. дім Києво-Могилян. акад., 2017. – 272 с.
5. *Чухліб Т.В.* Магнат, козак і гайдамака. Боротьба за владу Русі-України з Коронаю Польською (1569–1769 рр.) / Чухліб Т. В.; ред. Смолій В.; НАН України, Ін-т історії України, Гетьман. фонд П. Дорошенка, Ін-т козацтва ім. С. Бандери. – Київ: Вид. дім Києво-Могилян. акад., 2018. – 253с.

Лекційне заняття 6. Українська державність середини XVII – XVIII ст.

1. Наукова дискусія щодо назви держави.
2. Міжнародно-політична ситуація на момент утворення держави Б. Хмельницьким.
3. Українська держава серед інших європейських держав: порівняльний аналіз.
4. Українська держава та Гетьманщина: трансформація державно-політичного та соціально-економічного устрою.

Методичні вказівки

З'ясувати як офіційно називалося державне утворення створене Богданом Хмельницьким покликаючись на історичні джерела. Розкрити суть наукових підходів до різних варіантів назв, які побутують в різноманітній літературі.

Окреслити зовнішньополітичну ситуацію, яка існувала на Європейському континенту в середині XVII ст. Означити фактори, які сприяли або не сприяли проголошені держави Богданом Хмельницьким. Розкрити групу країн, які виокремились у своєму ставленні до української державності.

Висвітити державно-політичний, соціально-економічний устрій української держави XVII ст. Наскільки уклад відновленої держави корелювався з укладом існуючих європейських країн. Розкрийте новації, які були запроваджені в українській державі, зокрема в управлінні державі (демократія), економічних відносинах (вільнонаймана праця) тощо, соціальних відносинах (впровадження соціальної рівності).

Розкриваючи суть устрою державного утворення в ході зміни правового становища (від незалежного державного утворення до перетворення на суб'єкт автономного права), необхідно зазначити, які зміни відбувалися в державно-політичному, соціально-економічному устрої. Звернути увагу на землі. Які входили в склад державного утворення на різних періодах його існування.

Рекомендована література

1. *Борисова О.* Історія української державності: підручник для вищих навчальних закладів: у 2-х томах / Борисова О., Климов А. – К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. – Т. 1: Від найдавніших часів. – 344 с.
2. *Гречило А.* Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодення / Гречило А. – Київ: Родовід, 2018. – 399 с.
3. *Історія України* держави: Гетьманат ранньомодерної доби / [відп. ред. Смолій В.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Арій, 2018. – 720 с.
4. *Ситий І. М.* Козацька Україна: печатки, герби, знаки та емблеми кінця XVI–XVIII століть / Ситий І. М. – Київ: Темпора, 2017. – 969 с.
5. *Соціополітичний простір* ранньомодерної України: історичні нариси / [відп. ред. В. Смолій]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – 622 с.
6. *Український Гетьманат*: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн. / [редкол.: В. Смолій (відп. ред.), В. Горобець (заст. відп. ред.), О. Гуржій та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – Кн. 1. – 610 с.; Кн. 2. – 580 с.

Лекційне заняття 7. Українська держава середини у 1917 – 1921 рр.

1. Фактори, які обумовили відродження Української держави наприкінці 1910–х рр.
2. Перспективи і виклики для українського державотворення 1917–1921 рр.
3. Моделі розбудови української держави.
4. Українська держава на міжнародній дипломатичній арені боротьби.

Методичні вказівки

При вивченні даної теми необхідно звернути увагу на особливості суспільно-політичного становища українських земель на початку ХХ ст. Розкрити про масштаби розгортання українського національного руху, його ідеї. Провести порівняльний аналіз з діяльністю інших подібних рухів.

Розкрити як відбувався процес відновлення української державності у 1917–1918 рр. Означити ті виклики, з якими зіштовхнулися провідні українські діячі. Пояснити причини побутування самостійницьких і автономістичних ідей, і як вони вплинули на хід державотворчого процесу.

Проаналізувати як провадили державотворчі заходи інші народи колишніх Російської та Австро-угорської імперій. З'ясувати, що спільного та відмінного було у них порівняно з українським державотворенням.

Висвітлити, які моделі побудови держави пропонували різні українські провідні діячі і які моделі реалізовувались на практиці. Наскільки вони були ефективними і життєспроможними на той історичний період.

Висвітити значення ведення зовнішньополітичної діяльності для української державності 1917–1921 рр. Означити як формувалися державні органи, відповідальні за здійснення міжнародної політики. Розкрити, яке місце посідала Україна на тогочасній політичній європейській і світовій арені. Подати успішні кроки української дипломатії, підписані угоди, встановлені дипломатичні контакти, здобуту підтримку тощо.

Рекомендована література

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Демократія у самоврядуваннях: (децентралізація та місцеве самоврядування під час Української революції 1917–1921 років): у 2 т. / Верховна Рада України. Ін–т законодавства; упоряд. Бершеда Є.Р. та ін. – Київ: [б.в.], 2018. – 335 с. – Кн. 1. – 335 с.; Кн. 2. – 375 с.*
3. *Іващенко В.А.* Податкова політика національних урядів в українському селі періоду революції (1917–1920 рр.): монографія / Іващенко В.А., Корновенко С.В. – Черкаси: Черкаський нац. ун–т ім. Б. Хмельницького, 2016. – 159 с.
4. *Матяш І.Б.* Іноземні представництва в Україні (1917–1919 рр.): державна місія та повсякденність / Матяш І.Б.; НАН України. Ін–т історії України, Наук. т–во історії дипломатії та міжнар. відносин. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. – 555 с.
5. *Мищак І.М.* Хай буде Україна вільною: (державотворчий процес під час Української революції 1917–1921 років) / Мищак І.М.; Верховна Рада України. Ін–т законодавства. – Київ: [б. в.], 2018. – 140 с.
6. *Піріг Р.* Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року: [монографія] / Піріг Р.; НАН України. Ін–т історії України. – Київ: Ін–т історії України НАН України, 2018. – 357 с.

7. *Селянське республікотворення періоду Української революції 1917–1921 рр.*: монографія / Корновенко С.В. та ін. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2019. – 219 с.
8. *Українська революція 1917–1921 років в ілюстраціях/* авт.-упоряд. Кучерук О.С. – Київ: Парламентське видавництво, 2019. – 199 с.
9. *Фан Р.* Історія єврейської національної автономії в період Західно–Української Республіки: переклад їдиш видання 1933 р.: (Львів, видавнича спілка “Kultura”, редакція “Morgen”) / Фан Р. – Львів: Манускрипт, 2019. – 270 с.

Лекційне заняття 8. Україна в 1920 – 1980-х рр.

1. Україна під владою Радянського Союзу: формальне і фактичне правове становище.
2. Відродження української державності на Закарпатті.
3. Українське державотворення в роки Другої світової війни.
4. Діяльність українських урядів на еміграції.

Методичні вказівки

Вивчаючи дану тему, варто зосередити увагу на етапи становлення радянської влади в Україні, зокрема коротко висвітлити стратегію та тактику російського більшовизму у формуванні державної системи. Визначити роль України у планах більшовиків та місце її у дипломатичних стосунках.

Означити особливості політико-правового оформлення Радянського Союзу та ролі в цьому процесі неросійських народів. Зазначити, яким чином Україна потрапила в склад СРСР. Розкрити суть формальних і фактичних прав союзних республік в радянській федерації.

Розкриваючи питання відродження української державності на Закарпатті, необхідно зазначити особливості суспільно-політичного та культурного становища українців на цих землях на початку ХХ ст. Проаналізувати особливості розгортання національного руху. З’ясувати, чому саме наприкінці 1930-х рр. українці Закарпаття проголосили автономію, невдовзі акт про незалежність. Розглянути як відбувалися ці державотворчі процеси, які ухвалювалися закони, створювалися органи

влади, яку територію охопила створена держава. Означити ставлення населення Закарпаття до постановня Карпатської України.

Звернути увагу як відбувалося державотворчі процеси в роки Другої світової війни. Розкрити, які політичні сили відіграли важливу роль в цьому. З'ясувати про Акт відновлення Української держави 30 червня 1941, «повстанські республіки», утворення Української головної визвольної ради тощо.

Розглядаючи питання діяльність українських урядів на еміграції, необхідно з'ясувати яким чином і чому українських уряд потрапив на еміграцію. Проаналізувати діяльність різних українських політичних середовищ щодо заходів в напрямку відновлення української держави.

Рекомендована література

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Війна і міф. Невідома Друга світова* / В'ятрович В. та ін.; гол. ред. Скляр С.С.; заг. ред.: Зінченко О., В'ятрович В., Майоров М.; Укр. ін-т нац. пам'яті. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 269 с.
3. *Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015): збірник документів та матеріалів* / НАН України, Інститут історії України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Галузевий державний архів Служби безпеки України; ред. кол. Смолій В.А. та ін. – Київ: Інститут історії України НАНУ, 2016. – 1092с.
4. *Кульчицький С.* Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. В 3-х книгах / Кульчицький С. – К.: Темпора, 2013. – Кн. 1. – 504 с.; Кн. 2. – 628 с.; Кн. 3. – 388 с.
5. *Кульчицький С.* Імперський чинник в історичному розвитку України / Кульчицький С. // Регіональна історія України. – 2007. – 1. – С. 135–154.
6. *Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю», 1917–1938 роки [текст]* / [Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О.; під заг. ред. Єфіменка Г.]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 352 с.

Лекційне заняття 9. Відновлення української державності в 1990-х рр.

1. Внутрішньо- та зовнішньополітичні фактори, що сприяли процесу відновлення державності
2. Особливості ухвалення найважливіших документів, що забезпечили відновлення держави
3. Причини відмінності трансформаційних перетворень в Україні та інших посткомуністичних країнах Східної та Південно-східної Європи
4. Перспективи і виклики для новітньої української держави
5. Українська держава як екзистенційна цінність.

Методичні вказівки

Розглядаючи тему, необхідно звернути увагу на особливості суспільно-політичних процесів наприкінці 1980 – на початку 1990-х рр. З'ясувати причини занепаду Радянського Союзу і розпаду радянського блоку. Розкрити особливості розгортання національного руху цього періоду. Проаналізувати взаємозалежність визвольного процесу в Україні та в інших радянських республіках. Пояснити причини ухвалення і суть Декларації про державний суверенітет України. Висвітлити особливості схвалення Верховною Радою України Акту про незалежність України, а також значення проведення референдуму 1 грудня 1991 р.

Проаналізувати тенденції розвитку України та інших посткомуністичних країн Східної Європи та Азії, провести порівняльний аналіз процесу становлення державності, провадження реформ, перешкод на шляху становлення демократичного, правового суспільства. Означити ті перспективи, які мала Україна на 1991 р. і що досягла на початок ХХІ ст. З'ясувати, які загрози і виклики внутрішньополітичні і зовнішньополітичні стоять перед українською державою і суспільством.

Проаналізувати значення держави для українського народу, простежити динаміку зміни ставлення суспільства до цього питання.

Рекомендована література

1. *25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави* / Головка В.В. [та ін.]; відп. ред. Смолій В.А.; кер. авт. кол. Боряк Г.В.; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 795 с.
2. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.

3. *Власюк О.С.* Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія / Власюк О.С., Кононенко С.В.; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ: НІСД, 2017. – 304 с.
4. *Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству : посіб. / Мелень-Забрамна О. [та ін.]; ред. Кравченко О.; МБО «Екологія-Право-Людина».* – Львів: ЕПЛ, 2015. – 132 с.
5. *Гальчинський А.С.* Помаранчева революція і нова влада / Гальчинський А. С.; Інститут стратегічних оцінок. – Київ, 2005. – 368 с.
6. *Добробати: історія подвигу батальйонів, що врятували країну / Гладка К.* – 2-е вид., перероб. і допов. – Харків: Фоліо, 2017. – 324с.
7. *Магда Є.* Гібридна агресія Росії: уроки для Європи / Магда Є. – Київ: Kalamar, 2017. – 267 с.
8. *Микулинський І.М.* Революція Гідності – Майдан / Микулинський І.М. – Чернівці: Друк Арт, 2017. – 798 с.
9. *Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. Горбуліна В.П.* – К.: НІСД, 2017. – 496 с.

Лекційне заняття 10. Фактори українського державотворення

1. Національна ідея як чинник державотворення.
2. Мова як складник державотворення.
3. Національна еліта як фактор державотворення.
4. Соборність – важлива ідея українського державотворення.
5. Церква як складник державотворення.
6. Історична пам'ять як фактор державотворення.
7. Засоби масової інформації і державотворення.

Методичні вказівки

В цій темі проводимо осмислення питань, що наповнюють інтеграційні процеси в державі зрозумілим і важливим сенсом. Піднята проблематика має важливе значення для відновлення національної пам'яті, деміфологізації історії. Важливо осмислити суть поняття національна ідея, з'ясувати її виміри, компоненти і значення.

Мова є невід'ємною ознакою народів, впливає на консолідацію суспільства у державі, створення єдиного гуманітарного простору. Тому потрібно розглянути історію розвитку української мови впродовж віків.

Одним з важливих факторів поступального розвитку держави є наявність в ній національних інтелектуальних кадрів різних сфер діяльності. Особливості історичного становлення національної еліти, проблеми її збереження варто з'ясувати в цій темі. Єдність поколінь впливає на безперервність історичної пам'яті і тривалість різних національних практик.

Розгляд питання соборності має важливе значення для українського народу, зважаючи на періоди політичної роз'ємності. Тому варто розглянути його суть, історію поборницьких устремлінь і перспективи збереження єдності держави.

Духовність є також одним із факторів національної інтеграції спільноти. Тому потрібно розглянути його суть, особливості історичного розвитку релігій на наших землях, їхнього впливу на національний рух і становлення держави.

Розглядаючи фактори державотворення, не можна оминати питання засобів масової інформації, що забезпечуючи єдиний інформаційний простір держави сприяють інтеграції суспільства.

Рекомендована література

1. *25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави* / Головка В.В. [та ін.]; відп. ред. Смолій В.А.; кер. авт. кол. Боряк Г.В.; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 795 с.
2. *Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х рр.* / Касьянов Г. – 2-е вид., випр. і допов. – Київ: КЛІО, 2019. – 245с.
3. *Киридон А.М. Студії пам'яті у сучасній гуманітаристиці: історія становлення* / Киридон А.М. // Український історичний журнал. – 2017. – № 4. – С. 150–161.
4. *Кривошея В.В. Козацька еліта гетьманщини: [монографія]* / Кривошея В.В.; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса, 2008. – 452 с.
5. *Скляренко В.Г. Дослідження з етимології та історичної лексикології української мови* / Скляренко В.Г.; ред.: Півторак Г.П.; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – Київ: Наук. думка, 2018. – 685 с.

6. *Становлення* політичної еліти Гетьманщини в період революції XVII ст.: особливості, суперечності, деструктивні процеси / Степанков В.В. // Український історичний журнал. – 2016. – № 6. – С. 86–112.
7. *Терлюк І.* Міжконфесійні змагання як вияв права українського народу на власні національні ідентичність і державність (остання чверть XVI – перша половина XVII ст.) / Терлюк І. // Вісн. Нац. ун-ту Львів. політехніка. – 2017. – № 861. – С. 44–50.
8. *Шейко В.М.* Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 років: монографія / Шейко В.М. – Харків: ХДАК, 2020. – 473 с.

Лекційне заняття 11. Історичні постаті та ідея державності

1. Бачення князями реформування державного устрою Київської Русі.
2. Князі – виразники ідеї відновлення єдності Київської Русі.
3. Державотворчі ідеї козацьких ватажків кінця XVI – початку XVII ст.
4. Реорганізація козацького устрою в бачені козацької старшини у XVIII ст.
5. Ідея держави в поглядах українських діячів XIX – початку XX ст.
6. Державотворчі ідеї представників визвольного руху 1920 – 1950-х рр.
7. Діячі національно-демократичного спротиву про відновлення державності.

Методичні вказівки

Історичний поступ суспільства детермінований діяльністю різних особистостей, які займають різні соціальні і владні ніші тощо. Тому у цій темі варто звернути увагу на те, як окремі особистості, їхні ідеї творили нашу історію, видозмінювали її. Розглянути особливості реформування державних інституцій і держави в цілому в ході діяльності правителів держави. З'ясувати, хто з князів чи інших людей виношував ідею відновлення єдності Київської Русі і як ця ідея реалізовувалася.

Розглянути як серед козацьких ватажків трансформувалася ідея відновлення держави, становлення її устрою починаючи з XVI і до XVII ст.

Як згодом, в XIX ст., українські діячі розглядали питання української державності, вбачали політичне майбутнє України.

Розкрити концепції побудови держави українськими діячами різних політичних формацій і поглядів впродовж ХХ ст.

Осмыслити стратегічні і тактичні компоненти їхніх устремлінь в боротьбі за відновлення незалежності України.

Рекомендована література

1. *Велика Україна. 100 років державності: [історико-біографічне видання]* / упоряд. Войналович О.М. – Київ: Новий Час, 2018. – 255 с.
2. *Деревінський В.* Вячеслав Чорновіл / Деревінський В. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 251 с.
3. *Деревінський В.Ф.* Вячеслав Чорновіл: дух, що тіло рве до бою / Деревінський В.Ф. – Харків: Віват, 2016. – 496 с.
4. *Половинська В.В.* Яріцлейв. Постать Ярослава Мудрого на скандинавському тлі : монографія / Половинська В.В.; Приват. ВНЗ Київ. міжнар. ун–т. – Київ: Київ. міжнар. ун–т, 2018. – 273 с.
5. *Скоропадський П.П.* Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918: пер. з рос. / Скоропадський П.П.; пер. Соловей Е.; упоряд. Гирич І. – Київ: Наш формат, 2017. – 455 с.
6. *Смолій В.* Петро Дорошенко: політичний портрет / Смолій В., Степанков В. – Київ: Темпора, 2011. – 632 с.
7. *Сова А.* Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлини / упоряд. і відп. ред. Сова А. – Львів: Априорі, 2019. – 816 с.
8. *Таїрова–Яковлева Т.Г.* Іван Мазепа: [пер. з рос. мови] / Таїрова–Яковлева Т. Г.; пер. з рос. Мицик Ю. А. – Київ, 2018. – 313 с.
9. *Чухліб Т.* Гетьман Іван Виговський – козацький Макіавеллі революційної епохи VII століття // Пам'ятки України: науково-популярний журнал. – 2016. – Вип. 8(228). – С. 44–53
10. *Шурхало Д.* Скоропадський, Маннергейм, Врангель: кавалеристи-державники / Д. Шурхало. – Київ: Залізний тато, 2020. – 330 с.
11. *Щербак О.* Образ княгині Ольги в «Синописі Київському» / Щербак О. // Слово і Час. – 2018. – № 6. – С. 59–67.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1. Державотворчий процес у слов'янських народів та українські землі

1. Концепцію походження слов'ян.
2. Етнокультурні процеси на території України: велике розселення слов'ян та східнослов'янські об'єднання.
3. Суспільно-політичний лад слов'янських об'єднань.
4. Соціально-економічні та політичні передумови утворення держави східних слов'ян.

Теми рефератів

1. Концепції виникнення слов'ян.
2. Причини утворення і розпаду Антського племінного союзу.
3. Склавинський чи дулібський племінний союз.
4. Взаємовідносини слов'ян з готами.

Питання для обговорення

- 1) Які слов'янські племена населяли території України?
- 2) Як вплинуло велике переселення народів на формування держави Русь?
- 3) Які племена населяли степи України? Яка їх доля?
- 4) Чому і звідки прийшли готи на українські землі?
- 5) Який вплив степових народів на слов'ян?

Список рекомендованої літератури

1. *Баран В.Д.* Давні слов'яни / Баран В.Д. – К., Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
2. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
3. *Кучера М. П.* Городища уличів у Середньому Побужжі / Кучера М.П. // Археологія. – 2017. – № 4. – С. 61–73.
4. *Малиновський І.О.* Стародавній державний лад східних слов'ян і його пізніші зміни : нариси з історії права / Малиновський І.О.; ред.: Попелюшко В.О.; пер.: Попелюшко В.О. – Острого: Вид-во Нац. ун-ту Остроз. акад., 2016. – 247 с.

8. В V ст. н.е. з'являються:
А) венеди	В) склавини
Б) слов'яни	Г) готи
9. Під час великого переселення народів слов'яни заселяють:
А) Апеніни	В) Пелопонес
Б) Ямал	Г) Балкани
10. Дослідники пов'язують лука-райковецьку культуру з
А) Склавинами	В) Полянами
Б) Уличами	Г) Сіверянами

Семінарське заняття № 2. Київська Русь на політичній карті світу

1. Теорії походження Київської Русі.
2. Київська Русь в описах іноземців.
3. Державний устрій і самоврядування в Київській Русі.
4. Місце і роль Київської Русі на міжнародній арені.

Теми рефератів

1. Трансформацію суспільно-політичного устрою Київської Русі.
2. Суспільно-правова система Київської Русі та європейських країн.
3. Кореляція термінів князь і король.

Питання для обговорення

- 1) Коли вперше згадується назва «Україна»? Звідки походить назва «Русь»?
- 2) В яких іноземних працях тогочасних авторів згадувалась Київська Русь?
- 3) Який вплив здійснювала Київська Русь на інші держави і народи?
- 4) Чому існували інтенсивні відносини Київської Русі та Візантійської імперії?
- 5) Яка форма правління була характерною для Русі?
- 6) Які шляхи пролягали через територію Київської Русі і чому?
- 7) Як розвивалися відносини Київської Русі зі степовими народами?

Список рекомендованої літератури

1. *Балушок В.З* історії української етності (від «русинів» до «українців») / *Балушок В.* // Укр. іст. журн. – 2018. – № 2. – С. 163–178.
2. *Козубовський Г.А.* Про початок використання грошової монети в Україні / *Козубовський Г.А.* // Археологія. – 2018. – № 3. – С. 31–45.
3. *Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України* / упоряд. *Галушко К.* – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
4. *Паюк А., Рожик М.* Історія становлення української державності: підручник / *Паюк А., Рожик М.* – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.
5. *Половинська В.В.* Скандинавія і Русь: діалог держав і культур: монографія / *Половинська В.В.*; Київ. міжнар. ун-т. – Київ: Київ. міжнар. ун-т, 2016. – 304 с.
6. *Пріцак О.* Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. ред. *Мишанич О.*; ред. кол.: *Пріцак О.* (гол.); Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. – Т. II. – К.: Вид-во «Обереги», 2003. – 1306 с.
7. *Тіні* згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / упоряд. *Галушко К.* – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
8. *Федака С.Д.* Русини: етнічний і його наповнення / *Федака С.Д.* // Стратегіч. пріоритети. Сер. Політика. – 2017. – № 1. – С. 31–38.
9. *Шумило С.* Руська Успенська лавра на Афоні та Антоній Печерський / *Шумило С.* // Укр. іст. журн. – 2018. – № 5. – С. 4–20.

Питання для самоконтролю

1-й варіант

1. В якій праці знаходяться перші згадки про слов'ян?
А) «Хроніка», Фредегара   В) «Гетика», Йордана
Б) «Літопис Руськи»,
Київський літописець   Г) «Історія війн», Прокопія
Кесарійського
2. Хто автор «Дунайська гіпотеза» походження слов'ян?
А) П. Й. Шафарика   В) Нестора Літописця

- А) П. Й. Шафарика   В) Нестора Літописця
 Б) Л. Нідерле   Г) Й. Костровський
3. Міграційні процеси якого періоду вплинули на формування українського етносу?
 А) V – VII ст.   В) IV – VII ст.
 Б) II – VII ст.   Г) VII – X ст.
4. Розвиток соціально-економічної сфери слов'ян відзначається
 А) Формуванню і розвитку родово-общинного ладу   В) Формуванню воєнної демократії
 Б) Формуванню феодальної системи   Г) Формуванню спадкової монархії
5. Що означає термін «Україна»?
 А) Шматок землі   В) Кінець
 Б) Край   Г) Вище зазначені пункти правдиві
6. Чим регулювалися відносини між князями?
 А) Звичаєвим правом   В) Правовими нормами
 Б) Договорами між сюзереном і васалами   Г) Звичаєвим правом, правовими норми та договорами
7. Які повноваження мав місцевий намісний князь (посадник)?
 А) Податкові   В) Військовими
 Б) Судові   Г) Всі вище перераховані пункти
8. До категорії світських судів Русі відносять
 А) Верховний суд   В) Князівський суд
 Б) Приватний суд   Г) Церковний суд
9. Перший правотворчий документ в Київській Русі
 А) «Устав великого князя Володимира Всеволодовича Мономаха»   В) «Руська Правда»
 Б) «Устави» княгині Ольги   Г) «Правда Ярослава»
10. Який документ регламентував цивільне право?
 А) «Руською Правдою»   В) «Правдою Ярославичів»
 Б) «Короткою Правдою» і «Розширеною Правдою»   Г) Всі вище перераховані пункти

Семінарське заняття № 3. Київ в системі координат імперського центру

1. Київська Русь на фоні середньовічних імперій.
2. Київ як політико-адміністративний і культурний центр.
3. Київський центр і підкорені території.
4. Культура як інструмент поширення київських традицій.

Теми рефератів

1. Особливості середньовічних імперій.
2. Етнічна самосвідомість населення Київської Русі.
3. Колонізація Києвом підкорених територій.

Питання для обговорення

- 1) Яку роль відіграло релігійне питання в становленні та укріпленні київського центру?
- 2) Слов'янське і неслов'янське населення Київської Русі?
- 3) Білоруський і російський народи в розрізі формування новоімперських етносів?
- 4) Чи вирізнялася культура населення Середнього Подніпров'я в загальнодержавному культурному просторі?

Список рекомендованої літератури

1. *Залізник Л.* Від склавинів до української нації: монографія / Залізник Л. – К.: Бібліотека українця, 2004. – 256 с.
2. *Котляр М.Ф.* До історії давньоруської провінції / Котляр М.Ф. // Укр. іст. журн. – 2017. – № 4. – С. 4–19.
3. *Народження країни.* Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
4. *Паньонко І.* Сутність та система покарань у Київській Русі за «Руською Правдою» / І. Паньонко, В. Коваль // Вісн. Нац. ун-ту Львів. політехніка. – 2017. – № 876. – С. 10–17.

5. Паюк А., Рожик М. Історія становлення української державності: підручник / Паюк А., Рожик М. – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.

6. Плохий С.Н. Происхождение славянских наций. Домодерные идентичности в Украине и России / Плохий С. Н. – Харьков: Фолио, 2018. – 198 с.

7. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.

8. Ющенко П.А. Інститут влади князя на Русі в IX – XI ст. / Ющенко П.А. // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2016. – Вип. 46. – С. 15–18.

Питання для самоконтролю

1. Руська земля охоплювала:
А) Полян
Б) Полян, древлян, сіверян
В) Сіверян, древлян
Г) Сіверян
2. В якому столітті виникла Київська Русь?
А) VIII
Б) X
В) IX
Г) VII
3. За формою державного правління Київська Русь була:
А) Монархія
Б) Виборча монархія
В) Теократична республіка
Г) Князівська республіка
4. Яке місто було «матір'ю міст руських»?
А) Переяслав
Б) Галич
В) Чернігів
Г) Київ
5. Як називається кодекс законів Київської Русі?
А) Князівський статут
Б) Правда Ярославичів
В) Руська правда
Г) Київське право
6. Який був символ князівської влади (герб) в Київській Русі?
А) Тризуб
Б) Лев
В) Чорний ворон
Г) Архистратиг Михайло
7. Яку роль відігравала княжа дружина в державі?
А) Жінки князя
Б) Війська князя
В) Старійшин князя
Г) Волхвів князя
8. Що таке віче?

А) Збори бояр	В) Народні збори
Б) З'їзд князів	Г) Рада старійшин
9. Запровадження нової релігії вплинула на
А) Централізацію	В) Зникнення ізгоїв
Б) Децентралізацію	Г) Розвиток язичництва
10. Церковнослов'янська мова це:
А) Книжна	В) Словесна
Б) Розмовна	Г) Релігійна

Семінарське заняття № 4. Удільний період Київської Русі в ракурсі загальноєвропейської феодалної роздробленості

1. Середньовічний контекст феодалної роздробленості.
2. Причини ослаблення і розпаду Київської Русі.
3. Система внутрішніх та зовнішньополітичних територіальних угод Київської Русі.
4. Розпад конгломерату Руських земель. Доба територіальних земель-князівств.

Теми рефератів

1. Об'єднання слов'янських земель Ольгою.
2. Хрещення Русі та політичні шлюби як інструменти об'єднання земель та поширення політичного впливу Русі.
3. Боротьба за Київ Ярославичів та поділ Русі-України.
4. Смерть Мстислава Володимировича – кінець доби єдиної Русі.
5. Міжусобні війни та їх наслідки для Русі.

Питання для обговорення

- 1) Що сприяло розпаду Руських земель на удільні князівства?
- 2) Які наслідки для Київської Русі мали міжусобиці?
- 3) Чому смерть князя Мстислава вважається кінцем існування Київської Русі?

Список рекомендованої літератури

1. *Борисова О., Климов А.* Історія української державності: підручник для вищих навчальних закладів: у 2-х томах / Борисова О., Климов А. – К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. – Т. 1. – 344 с.
2. *Доценко В. О.* Цивілізаційно-державний вибір розвитку Північно-Східної Русі у другій половині XIII ст. / Доценко В. О. // *Наук. пр. іст. ф-ту Запорізь. нац. ун-ту.* – 2017. – Вип. 48. – С. 23–26.
3. *Котляр М. Ф.* До історії давньоруської провінції / Котляр М.Ф. // *Укр. іст. журн.* – 2017. – № 4. – С. 4–19.
4. *Крип'якевич І.П.* Київська Русь : монографія / Крип'якевич І.П.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2017. – 95 с.
5. *Михайловський В.М.* Формування території історичного Поділля у другій половині XIV ст. / Михайловський В.М. // *Укр. іст. журн.* – 2017. – № 3. – С. 67–82.
6. *Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України /* упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
7. *Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців /* упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
8. *Феномен удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми) /* Котляр М.Ф. // *Український історичний журнал.* – 2013. – № 2. – С.24–37.

Питання для самоконтролю

1. Що таке колективний сюзеренітет?

А) Федеративна монархія	В) Суверенітет князів
Б) Влада бояр	Г) Удільний поділ
2. Феодальна роздробленість:

А) Давньоукраїнський феномен	В) Східноєвропейська тенденція
Б) Загальноєвропейська тенденція	Г) Слов'янська тенденція
3. Причинами феодальної роздробленості були:

А) Посилення удільних князівств	В) Законодавче обмеження влади князя
Б) Розширення повноважень віча	Г) Зростання влади третього стану
4. Одними з удільних князів на території України в період роздробленості було:

3. Русь Володимира Великого: централізація і розширення територій.
4. Ярослав Мудрий: розбудова культурного життя країни.
5. Жінки в історії правління Київської Русі.

Теми рефератів

1. Державницький спадок княгині Ольги.
2. Заповіт Ярослава Мудрого.
3. Релігійна діяльність Володимира Великого.
4. Повчання Володимира Мономаха дітям.

Питання для обговорення

- 1) Яке місце особистості в історії Київської Русі?
- 2) Які визначні постаті періоду Київської Русі і чому?
- 3) Який вплив мали вихідці з Київської Русі в історії інших народів?
- 4) Яке місце приділялося особистостям в літописах періоду Київської Русі?

Список рекомендованої літератури

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Гаврилишин М.Р.* Політичні і шлюбні зв'язки британських династій з Рюриковичами у IX – XI ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Гаврилишин М. Р.; Львів. нац. ун–т ім. І. Франка. – Львів, 2016. – 20 с.
3. *Залізняк Л.* Від склавинів до української нації: [монографія] / Залізняк Л. – К.: Бібліотека українця, 2004. – 256 с.
4. *Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України /* упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
5. *Паюк А., Рожик М.* Історія становлення української державності: підручник / Паюк А., Рожик М. – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.
6. *Половинська В.В.* Яріцлейв. Постать Ярослава Мудрого на скандинавському тлі : монографія / Половинська В. В.; Приват. ВНЗ Київ. міжнар. ун–т. – Київ: Київ. міжнар. ун–т, 2018. – 273 с.
7. *Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців /* Упоряд. К. Галушко. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.

Семінарське заняття № 6. Руське королівство в контексті європейських тенденцій утворення національних держав

1. Особливості процесу об'єднання держав на європейському континенті.
2. Передумови та причини утворення Галицько-волинської держави (Руського королівства).
3. Ідея та реалізація відновлення єдності Київської Русі.
4. Внутрішні та зовнішні чинники, що які впливали на об'єднавчий процес руських князівств.

Теми рефератів

1. Русь та інші держави Європи: від роздробленості до об'єднання.
2. Князь Роман в боротьбі за єдність Русі.
3. Провадження королем Данилом та його наступниками ідеї єдності Київської Русі.
4. Вплив Золотою Ордою на об'єднавчий процес Київської Русі.

Питання для обговорення

- 1) Чому Руське королівство вважається правонаступником Київської Русі?
- 2) Що сприяло об'єднанню Галицького та Волинського князівств в єдину державу?
- 3) Місце Руського королівства в процесі об'єднання держав на європейському континенті.

Список рекомендованої літератури

1. *Волощук М.* Галицькі князі та знать у відносинах із Литвою XII – XIV ст. / Волощук М. // Укр. іст. журн. – 2018. – № 4. – С. 4–19.
2. *Головко О.Б.* Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / *Головко О. Б.* – К.: ВД «Стилос», 2006. – 575 с.
3. *Горобець В.М.* Русь «після Русі». Між короною та булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорізького / *Горобець*

- Б) Демократичної імперії Г) Правової імперії
8. Які місто чи міста входили в склад Руського королівства?
А) Київ В) Суздаль
Б) Переяслав Г) Чернігів
9. Яка віра була домінуючою в Руському королівстві?
А) мусульманство В) православ'я
Б) католицизм Г) жодна
10. Який князь переніс столицю до Холму?
А) Роман В) Василько
Б) Данило Г) Лев

2-й варіант

1. В якому році були об'єднані Галицьке і Волинське князівства в одну державу?
А) 1253 р. В) 1340 р.
Б) 1119 р. Г) 1349 р.
2. Який князь був засновником Галицько-волинської держави?
А) Роман В) Ярослав Осмомисл
Б) Данило Галицький Г) Лев Данилович
3. В якому місті було вперше встановлено право самоврядування?
А) Галич В) Володимир-Волинський
Б) Санок Г) Луцьк
4. Які функції виконував правитель Руського королівства?
А) Законодавчі В) Судові
Б) Виконавчі Г) Всі пункти правильні
5. Що значить назва Золота Орда?
А) Велика Держава В) Наддержава
Б) Могутня Держава Г) Велика Імперія
6. Хто з князів висунув право «Доброго порядку»?
А) Роман В) Володимирко
Б) Данило Г) Юрій II
7. Якою була форма правління Руського королівства?
А) Монополістичною В) Деспотична
Б) Дуалістичною Г) Монархічна
8. В якому році утворилася Золота Орда?
А) 1239 р. В) 1241 р.
Б) 1240 р. Г) 1242 р.
9. Першою столицею Руського князівства було місто:

А) Галичина	В) Закарпаття
Б) Волинь	Г) Поділля
7. Після підписання Берестейської церковної унії митрополит став підзвітний

А) Патріархові	В) Папі Римському
Б) Королю	Г) Князеві
  8. «Генріхові артикули» передбачали собою передачу влади

А) Королю	В) Вальному сейму
Б) Литовсько-польському коронному сейму	Г) Парламенту
  9. Органами місцевого самоврядування були

А) Воєводства	В) Повіти
Б) Шляхетські сеймики	Г) Провінції
  10. Судові справи щодо встановлення меж і кордонів окремих земельних володінь вирішували

А) Старостинські суди	В) Підкоморські суди
Б) Магістратські суди	Г) Світські суди

2-й варіант

1. Останньою українською територією, приєднаної до Литви була

А) Наддніпрянська Україна	В) Чернігівщина
Б) Подільська земля	Г) Волинь
2. У який період існування Великого князівства Литовського з'явився шляхетський вальний сейм?

А) XIII – XIV ст.	В) Середина XV ст.
Б) Початок XV ст.	Г) Початок XVI ст.
3. Коли з'явилися збірники законів (кодекси)?

А) Кінець XIV ст.	В) Друга половина XV ст.
Б) Початок XV ст.	Г) Початок XVI ст.
4. Українські землі на початку об'єднання Литви і Польщі мали статус

А) Залежних земель	В) Автономні землі
Б) Близький до автономного	Г) Незалежний суб'єкт у складі політичного об'єднання
5. Поставте у хронологічній послідовності міста, які отримали Магдебурзьке право

А) Київ	В) Луцьк
Б) Кам'янець-Подільський	Г) Львів
6. Професійні об'єднання ремісників у середньовічних містах це:

А) Цехи	В) Братства
Б) Фільварки	Г) Гільдія
7. Яке місто було центром Великого князівства Руського?
А) Київ	В) Вільно
Б) Чернігів	Г) Луцьк
8. Система управління українськими землями здійснювалася
А) Литовською адміністрацією	В) Українською адміністрацією
Б) Польською адміністрацією	Г) Всі відповіді правильні
9. Право видавати правові акти надавалося
А) Сенату	В) Середні землевласники
Б) Магнатам	Г) Ходачківській шляхті
10. Правителем Великого князівства Руського був
А) Свидригайло	В) Святослав
Б) Ольгерд	Г) Ярополк

***Семінарське заняття № 8. Уклад Запорізької Січі:
українські традиції та іноземні впливи***

1. Особливості державного устрою та органів влади.
2. Зовнішні впливи на лад, традиції та звичаї запорізьких козаків.
3. Вплив Запорізької Січі на суспільно-політичне ситуацію в Україні.
4. Запорізька січ в системі міжнародних координат.

Теми рефератів

1. Державотворчі процеси в Запорізькій Січі
2. Запорізьке козацтво як історичне явище.
3. Козацьке звичаєве право

Питання для обговорення

- 1) Які особливості устрою Запорізької Січі?
- 2) Запорізька Січ держава чи самоврядна територія?
- 3) Правове становище Запорізької Січі в складі Української держави XVII – XVIII ст.

Список рекомендованої літератури

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Гречило А.* Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодення / Гречило А. – Київ: Родовід, 2018. – 399 с.
3. *Мушкудіані О.* Запорозькі козаки у Сванетії? / Мушкудіані О. // Слово і Час. – 2018. – № 5. – С. 47–56.
4. *Товкайло М.Т.* Запорозький Гард: правда й вигадки / Товкайло М.Т., Титова О.М. // Археологія. – 2016. – № 2. – С. 98–109.
5. *Худояр Л.В.* Принцип рівності в українському праві козацько-гетьманської доби : монографія / Худояр Л.В.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – Херсон: Грінв Д.С., 2015. – 268 с.
6. *Чухліб Т.В.* Козаки і татари. Українсько-кримські союзи 1500–1700-х років / Чухліб Т.В.; ред.: Смолій В. – Київ: Вид. дім Києво-Могилян. акад., 2017. – 272 с.
7. *Чухліб Т.В.* Магнат, козак і гайдамака. Боротьба за владу Русі-України з Короною Польською (1569–1769 рр.) / Чухліб Т.В.; ред.: Смолій В.; НАН України, Ін-т історії України, Гетьман. фонд П. Дорошенка, Ін-т козацтва ім. С. Бандери. – Київ: Вид. дім Києво-Могилян. акад., 2018. – 253с.

Питання для самоконтролю

1. Запорізькі козаки називалися

А) Реєстровими	В) Городовими
Б) Нереєстровими	
2. Кого запорізькі козаки 15 разів обирала кошовим отаманом

А) С. Наливайка	В) М. Дорошенка
Б) М. Жмайла	Г) І. Сірка
3. Хто очолював морський похід на Кафу і Стамбул?

А) М. Дорошенко	В) І. Сірко
Б) П. Конашевич-Сагайдачний	Г) Д. Вишневецький
4. Розташуйте у хронологічній послідовності кошових отаманів:

А) І. Брюховецький	В) І. Сірко
Б) Д. Гуня	Г) Кость Гордієнко
5. Військові, політичні, господарські, правові та інші питання вирішувалися

А) Кошом	В) Генеральною старшиною
----------	--------------------------

- 1) Кого на Вашу думку можна зарахувати до визначних постатей Запорізької Січі і чому?
- 2) Який вплив особистісного фактору на розвиток запорізького козацтва?
- 3) В чому суть реформ Петра Конашевича?

Список рекомендованої літератури

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право». Злети і падіння козацької держави 1648 – 1783 років / Горобець В.* – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
3. *Мушкудіані О.* Запорозькі козаки у Сванетії? / Мушкудіані О. // Слово і Час. – 2018. – № 5. – С. 47–56.
4. *Паюк А., Рожик М.* Історія становлення української державності: підручник / Паюк А., Рожик М. – Львів: Центр Європи, 1999. –166 с.
5. *Реєнт О.П., Коляда І.А.* Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії / О.П. Реєнт, І.А. Коляда. – Харків: Фоліо, 2016. – 415 с.
6. *Чухліб Т.В.* Магнат, козак і гайдамака. Боротьба за владу Русі-України з Короною Польською (1569–1769 рр.) / Чухліб Т.В.; ред.: Смолій В.; НАН України, Ін-т історії України, Гетьман. фонд П. Дорошенка, Ін-т козацтва ім. С. Бандери. – Київ: Вид. дім Києво-Могилян. акад., 2018. – 253 с.

Питання для самоконтролю

1. Хто вважається першим українським гетьманом?
 А) П. Конашевич-Сагайдачний   В) І. Сірко
 Б) Д. Вишневецький   Г) С. Кішка
2. Хто очолював Кіш Запорізької Січі?
 А) Кошовий отаман   В) Верховний старшина
 Б) козацька рада   Г) Рада старійшин
3. Хто керував українським козацьким військом у Хотинській битві 1621 р.?
 А) І.Підкова   В) Б. Хмельницький
 Б) П. Конашевич-Сагайдачний   Г) П. Калнишевський
4. Поставте в хронологічну послідовність козацькі повстання під проводом:
 А) І. Сулими   В) К. Косинського

Питання для обговорення

- 1) Особливості адміністративно-територіальних реформ в українській державі другої половини XVII ст.
- 2) Демократичні і монархічні особливості форми державного правління в українській державі другої половини XVII ст.

Список рекомендованої літератури

1. *Борисова О., Климов А.* Історія української державності: підручник для вищих навчальних закладів: у 2-х томах / Борисова О., Климов А. – К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. – Т. 1. – 344 с.
2. *Горобець В.* Гадяцький договір 1658 р. – чому угода так і не стала унією? (Про перспективи та проблеми реалізації проекту у 360-ліття його укладення) / Горобець В. // Укр. іст. журн. – 2018. – № 5. – С. 21–45.
3. *Заруба В.М.* Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648–1782 рр. / Заруба В.М.; Дніпропетр. держ. Ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ: Ліра, 2007. – 379 с.
4. *Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби* / [відп. ред. Смолій В.]; НАНУ, Ін-т історії України. – Київ: Арій, 2018. – 720 с.
5. *Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право». Злети і падіння козацької держави 1648 – 1783 років* / Горобець В. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
6. *Реєнт О.П., Коляда І.А.* Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – Харків: Фоліо, 2016. – 415 с.
7. *Соціополітичний простір ранньомодерної України: історичні нариси* / [відп. ред. Смолій В.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – 622 с.
8. *Степанков В.В.* Становлення політичної еліти гетьманщини в період революції XVII ст.: особливості, суперечності, деструктивні процеси / Степанков В. В. // Укр. іст. журн. – 2016. – № 6. – С. 87–112.
9. *Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн.* / [редкол.: Смолій В. (відп. ред.), Горобець В. (заст. відп. ред.), Гуржій О. та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – Кн. 1. – 610 с.; Кн. 2. – 580 с.

Питання для самоконтролю

1-й варіант

1. Як називалася посада керівника держави у другій половині XVII ст.?
А) Наказний гетьман
Б) Кошовий гетьман
В) Кошовий отаман
Г) Гетьман
2. Яке місто було резиденцією гетьмана за Богдана Хмельницького?
А) Глухів
Б) Київ
В) Батурин
Г) Чигирин
3. Що було скасовано після відновлення української держави?
А) становий лад
Б) кріпацтво
В) фільварки
Г) Магдебурзьке право
4. Державна скарбниця наповнювалася:
А) даниною
Б) полюддям
В) податками
5. Встановіть хронологічну послідовність:
А) І. Мазепа
Б) Б. Хмельницький
В) Д. Дорошенко
Г) І. Виговський
6. В склад української держави у другій половині XVII ст. входила:
А) Кубань
Б) Мармарощина
В) Запорозька Січ
Г) Слобідські полки
7. Уряд називався:
А) Рада старшин
Б) Генеральна військова рада
В) Коло
Г) Генеральна військова рада
8. Хто був митрополитом православної церкви за гетьмана Б. Хмельницького?
А) П. Могила
Б) С. Косів
В) Д. Балабан
Г) Й. Тукальський-Нелюбович
9. Богдан Хмельницький був обраний гетьманом
А) Глухові
Б) Запорізькій Січі
В) Чигирині
Г) Києві
10. Що значить «покозачитись»?
А) Змінити свій соціальний стан
Б) Змінити місце проживання
В) Змінити країну проживання
Г) Змінити політичні погляди
10. Коли почали утверджуватися українські державні інституції:

**Семінарське заняття № 11. Гетьманська Україна
в контексті подібних державних утворень Європи XVIII ст.**

1. Змінити державно-політичний устрій Гетьманщини XVIII ст.
2. Особливості внутрішня і зовнішня політика гетьманів.
3. Трансформація соціально-економічного становища в Україні.
4. Україна в контексті європейських державотворчих процесів.

Теми рефератів

1. Конституція П. Орлика – перша конституція в Європі
2. Особливості трансформації державного устрою.
3. Взаємовідносини між Гетьманщиною, Запорізькою Січчю та Слобідськими полками.

Питання для обговорення

- 1) Яке місце займала Україна в європейській політиці у XVIII ст.?
- 2) Наскільки активними були дипломатичні відносини українських гетьманів у XVIII ст.?
- 3) Які державні утворення за своїм устроєм і правами були подібними до Гетьманщини?

Список рекомендованої літератури

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Дипломатія на «межі світу»:* міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (XVII ст. – 1750–ті рр.): посіб. для ун-тів / Смолій В., Степанков В., Горобець В., Чухліб Т. – Київ: вид-во «АМЕННОТЕР», 2016. – 320 с.
3. *Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби* / [відп. ред. Смолій В.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Арій, 2018. – 720 с.
4. *Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право».* Злети і падіння козацької держави 1648 – 1783 років / Горобець В. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
5. *Реснт О.П., Коляда І. А.* Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії / О. П. Реснт, І. А. Коляда. – Харків: Фоліо, 2016. – 415 с.

6. *Соціополітичний простір ранньомодерної України: історичні нариси* / [відп. ред. Смолій В.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – 622 с.

7. *Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн.* / [редкол.: Смолій В. (відп. ред.), Горобець В. (заст. відп. ред.), Гуржій О. та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – Кн. 1. – 610 с.; Кн. 2. – 580 с.

Питання для самоконтролю

1. Які території входили в склад Гетьманщини у XVIII ст.?
А) Лівобережна Україна   В) Слобідська Україна
Б) Західна Україна   Г) Кубань
2. Яке місто було резиденцією гетьмана за І. Мазепи?
А) Глухів   В) Київ
Б) Ніжин   Г) Батурин
3. Хто був останнім гетьманом у XVIII ст.?
А) Д. Дорошенко   В) І. Скоропадський
Б) І. Мазепа   Г) К. Розумовський
4. Хто був гетьманом на еміграції?
А) Д. Апостол   В) Ю. Хмельницький
Б) П. Полуботок   Г) П. Орлик
5. Про кого російський цар висловився, що «він може Мазепі уподібнитися»?
А) П. Орлика   В) І. Скоропадського
Б) П. Полуботка   Г) Д. Апостола
6. Скільки полків перебувало в складі Гетьманщини у XVIII ст. перебувало?
А) 10   В) 20
Б) 16   Г) 19
7. Хто проголошував, що метою його виступу є боротьба за «стародавні права і свободи»?
А) Б. Хмельницький   В) П. Орлик
Б) І. Мазепа   Г) І. Сірко
8. Гетьман І. Мазепа впроваджував
А) Станове суспільства   В) Кріпосне суспільство
Б) Егалітарну спільноту   Г) Козацьку спільноту

9. Хто з гетьманів планував провести реорганізацію Гетьмана наприкінці XVIII ст.?
- А) П. Полуботок   В) І. Скоропадський
Б) Д. Апостол   Г) К. Розумовський
10. Який був політико-правовий статус Гетьманщини у XVIII ст.?
- А) Суверена держава   В) Автономія
Б) Незалежна держава   Г) Суверенна територія

Семінарське заняття № 12. Український та східноєвропейський державотворчий процес 1917–1921 рр.: спільні і відмінні тенденції

1. Особливості державотворчих процесів у Східній Європі після закінчення Першої світової війни.
2. Процес становлення і зміни українських державних інституцій у 1917–1921 рр.
3. Прогресивні реформаторські заходи українських урядів.
4. Український фактор у міжнародній політиці у 1917–1921 рр.

Теми рефератів

1. Порівняльний аналіз відновлення незалежності східноєвропейських народів.
2. Особливості інтеграції національних менших в український державотворчий процес.
3. Досягнення української дипломатії на міжнародній арені у 1917–1921 рр.

Питання для обговорення

- 1) Чому більшості проголошених східноєвропейських держав вдалося зберегти політичну незалежність?
- 2) Які особливості державотворчого процесу на західноукраїнських та східноукраїнських землях.
- 3) Які заходи потрібно було здійснювати для збереження української незалежності?

Список рекомендованої літератури

1. *Абрамсон Г.* Молитва за владу. Українці та євреї в революційну добу, (1917–1920): пер. з англ. / Абрамсон Г.; пер.: Котенка А., Надтоки О. – Київ: Дух і літера, 2017. – 319 с.

2. *Дегтярьов С. І.* Державні інституції та чиновники періоду гетьманату П. Скоропадського (нарис з історії органів влади й управління Української Держави 1918 р.): монографія / Дегтярьов С.І. – Суми: Сумський державний університет, 2018. – 167 с.

3. *Демократія у самоврядуваннях: (децентралізація та місцеве самоврядування під час Української революції 1917–1921 років): у 2 т. /* упоряд. Є. Р. Бершеда [та ін.]. – Репр. вид. – Київ: [б. в.], 2018. – Т. 1. – 335с.; Т. 2. – 375 с.

4. *Іванець А.* Перший Курултай: від кримськотатарських установчих зборів до національного парламенту (1917–1918 рр.) / А. Іванець. – Київ: КЛЮ, 2018. – 159 с.

5. *Кульчицький С.* Російська революція 1917 року як цивілізаційна катастрофа / Кульчицький С. // Український тиждень. – 2017. – № 10. – С. 38–42.

6. *Кучерук О.С.* Українська Центральна Рада: 1917–1918 роки / Кучерук О.С. – Київ: Балтія Друк, 2018. – 127 с.

7. *Літопис українського Донбасу. Донбас в часи Визвольних Змагань 1917–1921 років /* упоряд. Косенко Ю. – Ічня: Формат, 2018. – 307 с.

8. *Матяш І. Б.* Іноземні представництва в Україні (1917–1919 рр.): державна місія та повсякденність / Матяш І. Б. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. – 555 с.

9. *Мищак І. М.* Хай буде Україна вільною: (державотворчий процес під час Української революції 1917–1921 років) / Мищак І. М. – Київ: [б. в.], 2018. – 140 с.

10. *Онобль Е.* Революція 1917 року: французький погляд. 100 років тлумачень і репрезентацій: пер. з фр. / Онобль Е.; пер. Репа А. – Київ: Ніка–Центр, 2016. – 247 с.

11. *Пархоменко В.А.* Директорія УНР та Західноукраїнська Народна Республіка в історико–мемуарній літературі: монографія / Пархоменко В.А. – Миколаїв: Іліон, 2019. – 211 с.

12. *Пиріг Р.* Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року: [монографія] / Пиріг Р. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. – 357 с.

13. *Руккас А., Ковальчук М., Папакін А., Лободаєв В.* На бій за волю. Перемога через поразки. Україна і революція 1914 – 1921 років. – Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 351 с.

14. *Селянське республікотворення періоду Української революції 1917–1921 рр.: [монографія] / Корновенко С.В. [та ін.]. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2019. – 219 с.*

15. *Українська революція 1917–1921 років в ілюстраціях / авт.-упоряд. Кучерук О.С. – Київ: Парламентське видавництво, 2019. – 199 с.*

16. *Фан Р. Історія єврейської національної автономії в період Західноукраїнської Республіки: переклад їдиш видання 1933 р.: (Львів, видавнича спілка «Kultura», редакція «Morgen») / Фан Р. – Львів: Манускрипт, 2019. – 270 с.*

Питання для самоконтролю

1-й варіант

1. Революційні події в Україні були спричинені:
А) І світовою війною
Б) Поразкою Німеччини
В) Вступом США у війну
Г) Селянським питанням
2. Вкажіть дату створення Центральної Ради
А) Березень 1917 р.
Б) Лютий 1917 р.
В) Січень 1917 р.
Г) Вересень 1917 р.
3. Які ідеї, що політичного майбутнього України були найбільше поширені?
А) Незалежності
Б) Соборності
В) Автономії і незалежності
Г) Самоврядування
4. Коли було проголошено Перший Універсал Центральної Ради?
А) Березень 1917 р.
Б) Червень 1917 р.
В) Квітень 1917 р.
Г) Вересень 1917 р.
5. Суть Всеукраїнського національного конгресу
А) Політична партія
Б) Назва уряду
В) З'їзд національних меншин
Г) загальнонаціональний представницький орган
6. Як називався і хто очолив перший уряд української автономії?
А) Центральна Рада очолювана М. Грушевським
Б) Національна Рада очолювана Є. Петрушевичем
В) Генеральний секретаріат очолюваний В. Винниченком
Г) Державний Секретаріат очолюваний К. Левицьким
7. Який з Універсалів проголошував незалежності Української Народної Республіки?
А) I Універсал
Б) II Універсал
В) III Універсал
Г) IV Універсал

8. В якому документі було проголошено створення УНР?
 А) Устав Генерального секретаріату
 Б) Інструкція Тимчасового уряду Генеральному секретаріату
 В) III Універсал
 Г) Конституція УНР
9. У Берестейському мирному договорі 1918 р. було:
 А) УНР визнано самостійною державою
 Б) Кордони Німеччиною та Австро-угорською імперією
 В) Припинено I світову війну
 Г) Автономія УНР
10. Встановіть хронологічну послідовність подій
 А) Утворення Генерального секретаріату
 Б) Утворення Центральної Ради
 В) Берестейський мирний договір
 Г) IV універсал УНР

2-й варіант

1. Гетьман П. Скоропадський прийшов до влади:
 А) Квітень 1918 р.
 Б) Травень 1918 р.
 В) Квітень 1917 р.
 Г) Грудень 1917 р.
2. Уряд за правління П. Скоропадського називався:
 А) Генеральна Рада
 Б) Рада Міністрів
 В) Гетьманська Рада
 Г) Рада Секретарів
3. Скільки країн визнали Українську державу за правління П. Скоропадського??
 А) 10
 Б) 50
 В) 30
 Г) 25
4. Акт Злуку було проголошено
 А) 22 січня 1918
 Б) 22 січня 1919
 В) 29 квітня 1918
 Г) 1 березня 1919
5. Директорію УНР очолювали:
 А) М. Грушевський, В. Винниченко
 Б) В. Винниченко, І. Мазепа
 В) В. Винниченко, С. Петлюра
 Г) С. Петлюра, Є. Коновалець
6. Директорія УНР затвердила грошовою одиницею:
 А) Карбованець
 Б) Бофон
 В) Гривню
 Г) Шаг
7. Президентом ЗУНР було обрано?
 А) М. Грушевського
 Б) М. Міхновського
 В) Є. Коновальця
 Г) Є. Петрушевича

Список рекомендованої літератури

1. *Гоцуляк В.М.* У боротьбі за соборну Україну: державотворча діяльність Симона Петлюри / Гоцуляк В. М. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 202 с.
2. *Гошуляк І.Л.* Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки): [монографія] / Гошуляк І. Л.; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ: ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2009. – 467 с.
3. *Пиріг Р.Я.* Михайло Грушевський: суспільне усвідомлення історичної постаті / Пиріг Р. Я. // Укр. іст. журн. – 2016. – № 4. – С. 4–10.
4. *Скоропадський П.П.* Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918: пер. з рос. / Скоропадський П.П.; пер. Соловей Е.; упоряд. Гирич І. – Київ: Наш формат, 2017. – 455 с.
5. *Терещенко Ю.* Консервативна революція гетьмана Павла Скоропадського // Український тиждень / Терещенко Ю. – 2017.– №8.– С. 36–40.
6. *Турченко Ф.Г.* Микола Міхновський: життя і слово / Турченко Ф.Г. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.
7. *Шейко В. М.* Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 років: монографія / Шейко В. М. – Харків: ХДАК, 2020. – 473 с.
8. *Яневський Д.Б.* Грушевський. Скоропадський. Петлюра / Яневський Д. – Харків: Фоліо, 2020. – 794 с.
9. *Яневський Д.Б.* Проект «Україна», або Спроба Павла Скоропадського / Яневський Д. – Харків: Фоліо, 2010. – 284 с.

Питання для самоконтролю

1-й варіант

1. Означте причину усунення Центральної Ради від влади:
А) Проведення радикальних реформ
Б) Проведення Центральною Радою аграрної реформи та передача всієї землі селянам
В) Втрата Центральною Радою підтримки широкими верствами населення
Г) Відмова від створення Центральною Радою армії
2. Коли було оприлюднено «Закони про тимчасовий державний устрій України»?
А) 28 квітня 1918 р
Б) 29 квітня 2018 р.
В) 30 квітня 2018 р.
Г) 27 листопада 2018 р.

3. Коли було сформовано Раду Міністрів?
  - А) 28 квітня 1918 р
  - В) 30 квітня 2018 р.
  - Б) 29 квітня 2018 р.
  - Г) 27 листопада 2018 р.
4. Чому сприяла економічна політика за П. Скоропадського?
  - А) Захисту прав великих землевласників, націоналізації підприємств
  - В) Інтеграції у світовий ринок
  - Б) Поглиблені економічних відносин з Росією
  - Г) Захисту прав селянства
5. Усуньте зайве у складі Державного Сенату:
  - А) Президент
  - В) Судді Генерального кримінального суду
  - Б) Судді Генерального адміністративного суду
  - Г) Голова Державної варти
6. Після якого бою П. Скоропадського невдовзі зрікся влади?
  - А) Під Крутами
  - В) Під Мотовилівкою
  - Б) Під Перекопом
  - Г) Під Чортковом
7. Які причини повалення П. Скоропадського?
  - А) Обмежена соціальна база, недоформованість армії
  - В) Економічний колапс
  - Б) Конфлікт з Німеччиною
  - Г) Підписання угоди з Антантою
8. За часів Гетьманату було створено
  - А) Крилатих козаків
  - В) Академію наук
  - Б) Фестиваль козацтва
  - Г) Студію звукозапису
9. Реформа П. Скоропадського у аграрній сфері спрямовувалась на:
  - А) Повернення землі колишнім власникам без обмеження розміру приватного землеволодіння
  - В) Створення державного земельного фонду і продаж ділянок малоземельним селянам і козакам
  - Б) Ліквідацію поміщицького землеволодіння і роздачу землі селянам
  - Г) Відновлення сільського господарства, створення міцного класу хліборобів, які б отримали землю за викуп при посередництві держави
10. Встановіть хронологію подій
  - А) Проголошення П. Скоропадського гетьманом
  - В) Призначення Є. Коновальця військовим комендантом Києва
  - Б) Військовий міністр С. Петлюра
  - Г) Обрання Президентом ЗУНР Є. Петрушевича
11. Коли Директорія здобула владу
  - А) 11 жовтня 1918 р.
  - В) 27 листопада 1918 р.
  - Б) 24 листопада 1918 р.
  - Г) 14 грудня 1918 р.

12. Яка інституція легітимізувала владу Директорії УНР?
 А) Національний конгрес В) Хліборобський конгрес
 Б) Світовий конгрес Г) Трудовий конгрес українців
13. Вищим законодавчим органом УНР в період Директорії був:
 А) Український Національний союз В) Трудовий конгрес України
 Б) Всеукраїнські Установчі збори Г) Головна Українська Рада
14. Директорії виступила з гаслом:
 А) Зміцнення гетьманського правління П. Скоропадського в Україні В) Встановлення диктатури пролетаріату в Україні
 Б) Відновлення Української Народної Республіки Г) Захисту революційних здобутків
15. Хто успішно провів Листопадовий зрив?
 А) Українські студенти В) Жителі Західної України
 Б) Українські військові Г) Українські парламентарі
16. Коли були закріплені Конституційні основи ЗУНР?
 А) 19 жовтня 1918 р. В) 1 листопада 1918 р.
 Б) 13 листопада 1918 р. Г) 19 листопада 1918 р.
17. Хто входив до складу Президії Української Національної Ради?
 А) Президент і депутати В) Президент і 9 його заступників ЗУНР
 Б) Президент і 9 членів Ради Г) Президент і 4 його заступника
18. Як виглядав герб за часів УНР?
 А) Архангел Михайло В) Тризуб
 Б) Козак з мушкетом Г) Золотий лев
19. Коли було ухвалено Тимчасовий Основний Закон ЗУНР?
 А) 13 листопада 1918 р. В) 13 лютого 1919 р.
 Б) 14 квітня 1919 р. Г) 8 квітня 1919 р.
20. Як називалася грошова одиниця, що затвердив гетьманський уряд
 А) Карбованець В) Шаг
 Б) Гривня Г) Бофон

2-й варіант

1. Як почала називатися держава після усунення Центральної Ради від влади?
 А) Українська Республіка В) Гетьманат Україна
 Б) Держава Україна Г) Українська Держава
2. Коли П. Скоропадського проголошено гетьманом?
 А) 28 квітня 1918 р В) 30 квітня 2018 р.
 Б) 29 квітня 2018 р. Г) 27 листопада 2018 р.

3. Що передбачав «Закон про тимчасовий державний устрій України»
  - А) Головою Держава стає гетьман
  - В) Гетьман призначає уряд
  - Б) Гетьман – гарант порядку і законності
  - Г) Закон включав всі означені положення
4. Хто був призначеним першим керівником Ради Міністрів?
  - А) Ф. Лизогуб
  - В) С. Гербель
  - Б) Г. Василенко
  - Г) П. Скоропадський
5. Головними союзниками П. Скоропадський були:
  - А) країни Антанти
  - В) Центральні держави
  - Б) держави Малої Антанти
  - Г) радянську Росію
6. П. Скоропадський провадив:
  - А) Радикальну українізацію
  - В) Помірковану українізацію
  - Б) Культурну амбівалентність
  - Г) Деідеологізацію
7. Найбоездатніший військовий підрозділ армії П. Скоропадського:
  - А) Дунайська дивізія
  - В) Дивізія сірожупанників
  - Б) Сердюцька дивізія
  - Г) Чорноморський кіш
8. Який військовий підрозділ став основою анти гетьманських військ?
  - А) Чорні запорозькі
  - В) Державна варта
  - Б) Січові стрільці
  - Г) Синьожупанники
9. Які були успіхи П. Скоропадського у сфері культури?
  - А) Заснування Української Академії Наук
  - В) Створення Державного Українського Архіву, Національної Галереї Мистецтв, Української Національної бібліотеки
  - Б) Відкриття державного українського університету у Києві, у Кам'янці-Подільському
  - Г) Проведення українізації російських гімназій
10. Встановіть хронологію подій
  - А) Обрання М. Грушевського Президентом
  - В) Обрання В. Винниченка головою Директорії
  - Б) Створення М. Міхновським Українського військового клубу імені гетьмана Павла Полуботка
  - Г) Звільнення Криму підрозділами П. Болбачана
11. Головою уряду ЗУНР був
  - А) М. Грушевський
  - В) К. Левицький
  - Б) В. Винниченко
  - Г) Ф. Швець
12. В якому році було легалізовано діяльність Директорії?
  - А) 14 листопада 1918 р.
  - В) січень 1919 р.
  - Б) 12 грудня 1918 р.
  - Г) 26 грудня 1918 р.
13. Що послужило приводом до анти гетьманського повстання?
  - А) Селянське повстання
  - В) Економічна криза
  - Б) Федеративна Грамота
  - Г) Загальноукраїнський страйк

14. Уряд ЗУНР називався:
 А) Державний секретаріат   В) Кабінет міністрів
 Б) Генеральний секретаріат   Г) Рада представників
15. Коли було проголошено ЗУНР?
 А) 19 жовтня 1918 р.   В) 1 листопада 1918 р.
 Б) 13 грудня 1918 р.   Г) 19 листопада 1918 р.
16. «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої айстро-угорської монархії» встановив:
 А) Конституційні основи   В) Кордони держави держави
 Б) Самостійність ЗУНР   Г) Все правильно
17. Збройні сили ЗУНР називалися:
 А) УГА   В) УГВР
 Б) УПА   Г) УВО
18. Мирний договір заключний за С. Петлюри УНР з Польщею:
 А) Варшавський   В) Польський
 Б) Львівський   Г) Краківський
19. Хто очолював український збройний виступ у Галичині восени 1918 р.
 А) Д. Вітовський   В) С. Горук
 Б) В. Старосольський   Г) М. Гаврилко
20. Як виглядав герб ЗУНР?
 А) Тризуб   В) Галицький ворон
 Б) Золотий лев   Г) Карпатський лев

Семінарське заняття № 14. Створення гібридних державних утворень Радянською Росією та СРСР: історія та сучасність

1. Радянські квазідержави на території України.
2. Ставлення населення до встановлення радянської влади в Україні.
3. Історичні паралелі сучасних російських маріонеткових «псевдо-республік» на території України.

Теми рефератів

1. Радянська культурно-ідеологічна політика в Україні.
2. Три хвили голодомору – психологічно-культурне знищення українців.
3. Мова як зброя у боротьбі за українську національну самоідентичність.
4. «Горизонтальний» та «вертикальний» територіальний поділ України Росією: перспективи і наслідки
5. Феномен українського волонтерства 2014 р.
6. Засоби масової інформації в державотворчих процесах незалежної України.

Список рекомендованої літератури

1. *Докаш О. Ю.* Політико-культурна трансформація західних областей України під впливом радянської ідеології (1930–1950–ті роки): монографія / Докаш О. Ю. – Чернівці: Місто, 2016. – 383 с.
2. *Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О.* Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю» / Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О. – Харків, «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. – 351 с.
3. *Крим* в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015): збірник документів та матеріалів / ред. кол. Смолій В. А. [та ін.]. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. – 1092 с.
4. *Кульчицький С.* Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. В 3-х книгах / Кульчицький С. – К.: Темпора, 2013. – Кн. 1. – 504 с.; Кн. 2. – 628 с.; Кн. 3. – 388 с.
5. *Кульчицький С.* Національна політика більшовиків в Україні під час створення комуністичного ладу // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – 2005. – 13. – С. 3–56.
6. *Марочко В.* Голодомор 1932–1933 років в Україні: хроніка / Марочко В., Мовчан О. – Київ: Києво-Могилян. акад., 2008. – 292 с.
7. *Світова* гібридна війна: український фронт: [монографія] / за заг. ред. Горбуліна В.П. – Київ: [НІСД], 2017. – 494 с.
8. *Соціальні* трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: колект. монографія / [Бажан О. Г. та ін.; ред–упоряд. Лаас Н. О.; відп. ред. Даниленко В. М.]. – Київ: Ін–т історії України, 2014. – 697 с.
9. *Україна* радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю», 1917–1938 роки / [Єфіменко Г., Примаченко Я., Юркова О.; під заг. ред. Єфіменка Г.]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 352 с.

Питання для самоконтролю

1-й варіант

1. Як називався перший радянський уряд в Україні?
А) Всеукраїнський з'їзд робочих і солдатських депутатів
Б) Генеральний Секретаріат
В) Рада робочих, солдатських і селянських депутатів
Г) Народний Секретаріат
2. Коли почала існувати Українська Соціалістична Радянська Республіка?
А) 25 грудня 1917 р.
Б) 12 квітня 1919 р.
В) 25 січня 1919 р.
Г) 6 січня 1919 р.

3. Хто став головою Народного Секретаріату у березні 1918 р.?

А) Ф. Сергєєв	В) Ю. Коцюбинський
Б) В. Люксембург	Г) М. Скрипник
4. Радянський Народний секретаріат було створено:

А) Москві	В) Ростові
Б) Харкові	Г) Тулі
5. Політика українізації розпочалася

А) у березні 1921 р.	В) у квітні 1923 р.
Б) у лютому 1922 р.	Г) у травні 1923 р.
6. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України створений:

А) Харкові	В) Москві
Б) Курську	Г) Ростові
7. На виборах до Установчих зборів восени 1917 р. більшовиків підтримали:

А) 15%	В) 10%
Б) 5%	Г) 3%
8. Впродовж 1917–1921 рр. відбулося три спроби

А) Провести аграрну реформу	В) Встановити радянську владу
Б) Встановити союз з Польщею	Г) Запровадити українізацію
9. СРСР було створено:

А) 30 грудня 1922 р.	В) 3 січня 1919
Б) 28 грудня 1920	Г) 5 січня 1925
10. Конституцію УРСР було затверджено

А) 1977	В) 1975
Б) 1980	Г) 1978

2-й варіант

1. Першою назвою радянської квазідержави в Україні була

А) Українська Радянська Республіка	В) Українська Народна Республіка
Б) Українська Соціалістична Радянська Республіка	Г) Українська Соціалістична Радянська Республіка
2. Радянська влада в Україні була проголошена:

А) 25 грудня 1917 р.	В) 25 січня 1919 р.
Б) 12 квітня 1919 р.	Г) 6 січня 1919 р.
3. Першим період існування радянського Генерального Секретаріату

1. Від «Підкарпатської Русі» до «Карпатської України»: автономія і незалежність.
2. «Карпатська Січ» – оборонна міць Карпатської України.
3. Роль особистостей в становленні Карпатської України.
4. Карпатська Україна в міжнародній політиці.

Теми рефератів

1. Штефан Августин і Карпатська Україна.
2. Діяльність політичних партій Закарпаття.
3. Проугорська політика А. Бродія та її наслідки для України: історія і сучасність.

Питання для обговорення

1. Який був рівень національної свідомості мешканців Закарпаття в 1930-х рр.?
2. Хто з особистостей відіграв ключове значення в державотворчих процесах на Закарпатті?
3. Значення проголошення Карпатської України для українського державотворення?

Список рекомендованої літератури

1. *Борисова О., Климів А.* Історія української державності: підручник для вищих навчальних закладів: у 2-х томах / Борисова О., Климів А. – К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. – Т. 2. – 464 с.
2. *Василина Н.Д.* Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Нове бачення подій: монографія / Василина Н. – Ужгород: Карпати, 2008. – 222 с.
3. *Вегеш М.Ю.* Карпатська Україна на шляху державотворення: монографія / Вегеш М. М., Токар М. Ю. – Ужгород: Карпати, 2009. – 448 с.
4. *Пагіря О.* Карпатська Україна в документах Другої Чехо-Словацької республіки: у 2 кн. / перекл. із чеської Ірина Забіяка; картограф Дмитро Вортман. – Львів: Україна Модерна; Видавництво Українського Католицького Університету, 2020. – 1220 с.

5. Пагіря О. Місія генерала Лева Прхали у Карпатській Україні (1938–1939) / Пагіря О. // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія». – 2020. – Вип. 1 (42). – С. 60–72.

Питання для самоконтролю

1. Срібною землею називали:
А) Рахівщину
Б) Закарпаття
В) Мукачівщину
Г) Мараморощину
2. Який статус був у Закарпаття в складі Чехословаччини?
А) Автономія
Б) Область
В) Провінція
Г) Самоврядний округ
3. Як називалося Закарпаття в складі Чехословаччини?
А) Закарпатська Україна
Б) Закарпаття
В) Прикарпатська Україна
Г) Підкарпатська Русь
4. Адміністративний центр Закарпаття в 1920–30 рр.:
А) Ужгород
Б) Мукачеве
В) Берегове
Г) Рахів
5. Державну незалежність Карпатської України було проголошено:
А) 15 березня 1939
Б) 8 жовтня 1938
В) 30 грудня 1938
Г) 26 жовтня 1938
6. Президентом Карпатської України обрали:
А) К. Осьмака
Б) І. Рогач
В) А. Штефана
Г) А. Волошина
7. Законодавчий орган Карпатської України називався:
А) Сойм
Б) Законодавчі збори
В) Сенат
Г) Конгрес
8. Голова парламенту Карпатської України:
А) С. Ефремов
Б) А. Штефан
В) С. Росоха
Г) А. Дутка
9. Столиця Карпатської України
А) Рахів
Б) Тячів
В) Хуст
Г) Мукачеве
10. Як називався гімн Карпатської України?
А) Ще не вмерла Україна
Б) Боже Великий, Єдиний
В) Червона калина
Г) Браття українці

Семінарське заняття № 16. Державотворення в роки Другої світової війни: історичні прецеденти та специфіка

1. Державотворчі плани українських організацій на початковому етапі війни.
2. Державотворчі заходи на початковому етапі війни.
3. Україна в планах воюючих держав.
4. Просування питання Незалежності українського народу на міжнародній арені.

Теми рефератів

1. Україна в системі дипломатичних відносин в 1940–х рр.
2. ООН як гарантія визнання України державою.
3. Специфіка українського державотворення у роки Другої світової війни.

Питання для обговорення

- 1) Які були державотворчі ідеї ОУН?
- 2) Чи знаходила підтримку на міжнародній арені ідея відновлення Української держави?
- 3) Які результати українського державотворення періоду Другої світової війни?

Список рекомендованої літератури

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Війна і міф. Невідома Друга світова* / В'ятрович В. [та ін.]; гол. ред. Скляр С.; заг. ред.: Зінченко О., В'ятрович В., Майоров М. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 269 с.
3. *Патриляк І.* «Перемога або смерть». Український визвольний рух, 1939–60–ті роки / Патриляк І. – К.: Наш формат, 2015. – 512 с.
4. *Українське питання напередодні Другої світової війни* / Полянський П. // Пам'ять століть. – 2009. – № 5–6. – С. 105–125.
5. *Ухач В.З., Марціясь І.І., Ковальський О.В.* Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року: історико–правовий аналіз (сучасна вітчизняна історіографія) / Ухач В. З., Марціясь І. І., Ковальський О. В. // Юридичний науковий електронний журнал. –2015. – № 6. – С. 34–37.

6. Прем'єр-міністром утвореного українського уряду у 1941 р. став:

А) С. Бандера	В) А. Мельник
Б) Я. Стецько	Г) Р. Шухевич
7. Хто з релігійний ієрархів підтримав створений український уряд?

А) А. Шептицький	В) І. Огієнко
Б) В. Липківський	Г) Мстислав (С. Скрипник)
8. Який політичний керівний орган українського визвольного руху було створено у 1944 р.?

А) Українську головну визвольну раду	В) Українське державне правління
Б) Українську національну раду	Г) Національний визвольний комітет
9. Кого обрали очолювати політичний керівний орган українського визвольного руху (підпільний уряд воюючої України)?

А) Р. Шухевича	В) В. Кука
Б) К. Осмака	Г) С. Бандеру
10. «Повстанські республіки»:

А) Автономії в складі Української держави	В) Українські «протодержави» в рамках українського запілля
Б) Військові поселення	Г) Військові підрозділи Української повстанської армії

Семінарське заняття № 17. Діяльність урядових структур у вигнанні: історичні аналогії, доцільність існування

1. Уряд у вигнанні як історичне явище.
2. Причини виникнення урядів України в еміграції.
3. Напрямки внутрішньої і зовнішньої політики урядів України в еміграції.
4. Грамота Державного центру УНР та її значення для України.

Теми рефератів

1. Вплив особистостей на діяльність українських еміграційних урядів.
2. Взаємовідносини еміграційних урядів різних хвиль еміграції.
3. Микола Плав'юк – останній президент УНР у вигнанні

Питання для обговорення

- 1) Яку роль відігравали українські уряди в боротьбі за визволення України на міжнародній арені?
- 2) Які державотворчі заходи проводили українські уряди в еміграції в роки Другої світової війни?
- 3) Яке значення діяльності українських урядів на еміграції?

Список рекомендованої літератури

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Державний* центр Української Народної Республіки в екзилі: передумови реорганізації (1945–1948 рр.) / Решетченко Д. // Український історичний журнал. – 2018. – № 3. – С. 111–123.
3. *Литвин Н.* Еміграційний уряд західноукраїнської народної республіки: зовнішня політика та програма державного будівництва / *Литвин Н.* // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2012. – Вип. 2. – С. 422–431
4. *Малюта О.* Органи влади ЗУНР та УНР в екзилі у 20–40-і рр. ХХ ст.: боротьба за національну державність як форму організації повсякденного життя української еміграції / Малюта О. // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – 2007. – 12. – С. 287–308.
5. *Паламарчук Н.І.* Українська діаспора в Канаді та її внесок у становлення української незалежної держави / Паламарчук Н.І., Радецька О.Й. // Сторінки історії. – 2016. – Вип. 42. – С. 129–137.
6. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / Панібудьласка В.Ф., Деревінський В.Ф., Тороп А.В. та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
7. *Ухач В.З.* Державотворча діяльність УГВР – всеукраїнського верховного органу національно–визвольної боротьби 40–50 рр. ХХ століття (історіографічний дискурс) / Ухач В. // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 4. – С. 15–21.

Питання для самоконтролю

1. Яка причина створення уряду УНР в еміграції?
А) Окупація України більшовицькими військами
Б) Добровільний переїзд уряду закордон
В) Міжнародні домовленості
Г) Зміна персонального складу уряду
2. Як називався уряд УНР в еміграції?
А) Уряд УНР в еміграції
Б) Українське представництво закордоном
В) Державний Центр УНР в екзилі
Г) Уряд Української держави в еміграції
3. Хто очолював уряд УНР з початку його створення?
А) С. Петлюра
Б) М. Плав'юк
В) А. Лівіцький
Г) І. Багряний

4. Роки існування уряду ЗУНР в еміграції:

А) 1919–23	В) 1919–1925
Б) 1918–1919	Г) 1920–1923
5. Хто очолював уряд ЗУНР в еміграції?

А) К. Левицький	В) Є. Петрушевич
Б) С. Витвицький	Г) О. Назарук
6. Українська національна рада

А) Консультативний орган української еміграції	В) Виконавчий орган УНР в еміграції
Б) Українська громадська організація	Г) Законодавчий орган УНР в еміграції
7. Як називався орган, що мав представляти інтереси представників українського збройного спротиву 1940–х рр. на міжнародній арені?

А) Закордонне представництво УГВР	В) Міжнародний відділ руху Опору
Б) Закордонна місія воюючої України	Г) Представництво українських повстанців закордоном
8. Хто очолив орган представників українського збройного спротиву 1940–х рр., що представляв їх інтереси на міжнародній арені?

А) С. Бандера	В) М. Лебідь
Б) Р. Шухевич	Г) С. Ленкавський
9. Хто був останнім керівником уряду УНР в еміграції?

А) М. Воскобійник	В) А. Ливицький
Б) М. Плав'юк	Г) Я. Рудницький
10. Чому припинив існувати уряд УНР в еміграції?

А) Уряд УНР в еміграції об'єднався зі ЗП УГВР	В) Уряд УНР в еміграції об'єднався з урядом ЗУНР в еміграції
Б) Уряд УНР саморозпустився в роки Другої світової війни	Г) Останній Президент ДЦ УНР передав свої повноваження й атрибути державної влади УНР першому Президенту незалежної України

***Семінарське заняття № 18. Традиції УРСР
в новітній Українській державі***

1. Вплив радянських ідеологем на свідомість української спільноти.
2. Національна свідомість і радянські міфи.
3. Радянські традиції в культурі повсякдення українського населення.
4. Перспективи розвитку національної українського народу.

Теми рефератів

1. Особливості конструювання української національної свідомості.
2. Особливості системи цінностей українського суспільства.
3. Національна пам'ять і національна безпека України.

Питання для обговорення

- 1) Які мають бути засади національної консолідації українців?
- 2) Як забезпечити відродження національної свідомості українського народу?
- 3) Які причини «живучості» радянських міфів?

Список рекомендованої літератури

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Докаш О. Ю.* Політико-культурна трансформація західних областей України під впливом радянської ідеології (1930–1950–ті роки): монографія / Докаш О. Ю. – Чернівці: Місто, 2016. – 383 с.
3. *Каганов Ю.* Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія / Каганов Ю. – Запоріжжя, 2019. – 432 с.
4. *Кульчицький С.* Червоний виклик. Історія комунізму в Україні. В 3-х книгах / Кульчицький С. – К.: Темпора, 2013.
5. *Кульчицький С.* Імперський чинник в історичному розвитку України // Регіональна історія України. – 2007. – Вип. 1. – С. 135–154.
6. *Новоринський В.М.* На грані вічного болю. Галичина – Донбас. Два полюси в боротьбі за українську незалежність / Новоринський В. М. – Київ: КЛЮ, 2018. – 301 с.
7. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / Панібудьласка В.Ф., Деревінський В.Ф., Тороп А.В. та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
8. *Трансформація української національної ідеї* / упоряд. Доній О. – Київ: Наш формат, 2019. – 464 с.
9. *Шульга Т.С.* Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України / Шульга Т.С. // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 108–115.

Питання для самоконтролю

1. Суть поняття «національна свідомість»:
  - А) Приналежність до певної етнічної спільноти на основі віри, мови, території
  - Б) Сукупність знань про історію, цінності, звичаї, традиції, норми поведінки, інтереси певної національної спільноти та усвідомлення про свою принадлежність до неї.
  - В) Комплекс цінностей політичних цінностей
  - Г) Вияв національних почуттів певної спільноти через різноманітні засоби вербальної і невербальної комунікації
2. Суть поняття «ідеологема»:
  - А) Один з елементів ідеології як сукупності поглядів і уявлень
  - Б) Абстрактна ідея
  - В) Визначення істинності чогось на підставі свідчення іншого
  - Г) Система неофіційних уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей
3. Суть поняття «міф»:
  - А) Позаіраціональне тлумачення чогось на основі певних образів
  - Б) Здатність змальовувати реальність за допомогою різних засобів
  - В) Позалюдський вимір неспростованої реальності
  - Г) Специфіка людської свідомості до подієвої реальності на основі дійсності
4. Суть поняття «національна ідея»:
  - А) Усвідомлення спільних національних цінностей, що є важливими для існування держави
  - Б) Спільна стратегічна мета і завдання, що визначають і сенс і спрямування національного державотворення
  - В) Майбутні цінності, які потрібно розкрити
  - Г) Стратегія утвердження спільноти на міжнародній арені
5. Що посприяло «живучості» радянських міфів в українському суспільстві?
  - А) Індиферентність урядів західних країн
  - Б) Обґрунтованість пропагованих ідеологем
  - В) Діяльність радянської ідеологічної системи
  - Г) Суспільна аполітичність
6. Що не сприяє національній консолідації українців? (обрати 3 пункти)
  - А) Амбівалентність
  - Б) Денаціоналізація
  - В) Глобалізація
  - Г) Урбанізація
7. Що сприяє національній консолідації українців? (обрати 3 пункти)
  - А) Цілеспрямована державна політика в сфері націотворення
  - Б) Засоби масової інформації

Список рекомендованої літератури

1. *25 років незалежності : нариси історії творення нації та держави* / Головка В.В. [та ін.]; відп. ред. Смолій В. А.; кер. авт. кол. Боряк Г. В.; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 795 с.
2. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
3. *Кульчицький С. В.* Закономірності формування української політичної нації // Проблеми історії України: факти, судження пошуки. – 2015. – Вип. 23. – С. 22–68.
4. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / Панібудьласка В.Ф., Деревінський В.Ф., Тороп А.В. та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
5. *Світова гібридна війна: український фронт: [монографія]* / Нац. Ін-т стратег. дослідж.; за заг. ред. Горбуліна В. П. – Київ: [НІСД], 2017. – 494 с.
6. *Погорілко В.Ф.* Референдуми в Україні: історія та сучасність: [монограф.] / Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л.; за ред. акад. НАН України Шемшученка Ю.С. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.
7. *Яремчук Р.* Незалежність України / перекл. з франц. Львів: ПАІС, 2018. – 328 с.

Питання для самоконтролю

1. Виберіть дату опитування, де було винесене питання: *«Чи хочете Ви, щоб Україна стала незалежною державою, яка самостійно вирішує всі питання внутрішньої і зовнішньої політики, забезпечує рівні права громадянам, незалежно від національної та релігійної приналежності»*:
А) 17 березня 1991 р.   В) 24 серпня 1991 р.
Б) 1 грудня 1991 р.   Г) 1 вересня 1991 р.
2. Скільки відсотків виборців західного регіону відповіли «Так» на питання про незалежність України 88,3% під час Галицького референдуму?
А) 69,7%   В) 88,3%
Б) 78%   Г) 90%
3. Які області взяли участь в Галицькому референдумі?
А) Львівська, Чернівецька, В) Львівська, Закарпатська, Івано-Івано-Франківська   Франківська
Б) Львівська, Тернопільська, Г) Львівська,   Тернопільська,

	Івано-Франківська	Волинська
4. Які причини проведення Всесоюзного референдуму у березні 1991 р.?

А) Збереження СРСР	В) Узаконення розпаду СРСР
Б) Реорганізацію СРСР в конфедерацію	Г) Зміна форми державного правління в СРСР
  5. На протипагу Всесоюзному референдуму в Україні одночасно з ним було проведено опитування щодо:

А) Чи згодні ви, що Україна має бути у складі СРСР на засадах Декларації про державний суверенітет України?	В) Чи згодні ви, що Україна має бути Незалежною на засадах Декларації про державний суверенітет України?
Б) Чи згодні ви, що Україна має проголосити повну державну незалежність?	Г) Чи згодні ви, що Україна має бути у складі Союзу Радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?
  6. Яке питання було винесене на референдум 1 грудня 1991 р.?

А) Чи підтримуєте Ви Декларацію про суверенітет України?	В) Чи підтверджуєте Ви державотворчі ідеї України?
Б) Чи підтверджуєте Ви Акт відновлення проголошення незалежності України?	Г) Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?
  7. Скільки відсотків українських громадян відповіли «Так» на питання референдуму 1 грудня 1991 р.?

А) 85,3%	В) 93,3%
Б) 90,32%	Г) 89,3%
  8. Питання самостійного політичного курсу України 1 грудня 1991 р. підтримали понад 50% мешканців:

А) 25 адміністративних регіонів України	В) Усіх 27 адміністративних регіонів України
Б) 20 адміністративних регіонів України	Г) 26 адміністративних регіонів України
  9. В якому регіоні питання самостійного політичного курсу України 1 грудня 1991 р. підтримала найбільша кількість мешканців – 98,67%?

А) Івано-Франківська обл.	В) Тернопільська обл.
Б) м. Київ	Г) м. Севастополь
  10. Яка подія була спричинена результатами референдуму 1 грудня 1991 р.?

А) Ліквідація СРСР	В) Створення ГУАМ
Б) Ліквідація Варшавського блоку	Г) Створення ПАР

Семінарське заняття № 20. Особистості, які змінили хід події українського державотворення на межі двох тисячоліть

1. Роль особистостей у відновленні Незалежності України.
2. В'ячеслав Чорновіл та Леонід Кравчук: вибір шляху розвитку держави.
3. Леонід Кучма і Віктор Ющенко в розрізі багатовекторності та європейського шляху.
4. Роль особистостей в період російсько-української війни.

Теми рефератів

1. Концепція державного розвитку України різними кандидатами на посаду Президента України у 1991 р.
2. Фактор особистості у Помаранчевій революції та Революції Гідності.
3. Особистісний вимір державного поступу України.

Питання для обговорення

- 1) Як вплинув вибір громадян на президентських виборах 1 грудня 1991 р. на розвиток України?
- 2) Яка роль президентів у становлення фінансово-промислових груп (олігархів)?
- 3) Чи під силу особистостям вплинути на хід розвитку України?

Список рекомендованої літератури

1. *Акіменко А.* Герої нашого часу. 19 історій ветеранів АТО, 2014–2018 / Акіменко А. – Суми: Щербина І. В., 2018. – 83 с.
2. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / Бойко О.Д. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
3. Видатні постаті України: біографічний довідник / голов. ред. Щокін Г.В. – К.: МАУП, 2004. – 872 с.
4. *Головко В.* «Владу створюють...». Політична біографія Леоніда Кучми: [нариси] / Головко В.; [відп. ред. Смолій В.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2018. – 241 с.
5. *Денисенко В. І.* Режим Віктора Януковича в дискурсі української науки / Денисенко В. І. // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2018. – Вип. 50. – С.165–169.

6. *Деревінський В.* Вячеслав Чорновіл / Деревінський В. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 251 с.

7. *Деревінський В.Ф.* Вячеслав Чорновіл: дух, що тіло рве до бою / Деревінський В.Ф. – Харків: Віват, 2016. – 496 с.

8. *Жулинський М.Г.* Віктор Ющенко: випробування владою / Жулинський М.Г., Сліпушко О.М.. – Х.: Фоліо, 2005. – 415 с.

9. *Кокотюха А.А.* Леонід Кравчук / Кокотюха А.А. – К.: Укрвидавполіграфія, 2013. – 118 с.

10. *Наші: історії українських воїнів* / ред. Буряченко В. – Київ: Військо України, 2017. – 308 с.

Питання для самоконтролю

1. Хто був кандидатом в Президенти України на виборах 1991 р.? (обрати 2 пункти)
А) Л. Кравчук
Б) В. Чорновіл
В) В. Яворівський
Г) І. Драч
2. Хто був першим українським президентом?
А) В. Чорновіл
Б) Л. Кравчук
В) М. Грушевський
Г) А. Волошин
3. Президент Л.Кравчук погодився утворити замість СРСР:
А) Союз суверенних держав
Б) Союз України, Білорусії, Литви
В) Жодної міжнародної структури
Г) Співдружність незалежність держав
4. На збереження перебування російського флоту на території України у 1992–1993 рр. погодився Президент:
А) В. Ющенко
Б) В. Янукович
В) Л. Кравчук
Г) Л. Кучма
5. За період каденції якого Президента держава втратила ядерний статус?
А) П. Порошенка
Б) Л. Кучми
В) Л. Кравчука
Г) В. Ющенка
6. За період каденції якого Президента була введена національна грошова одиниця гривня?
А) В. Ющенка
Б) Л. Кравчука
В) Л. Кучми
Г) П. Порошенко
7. Кого обрали Президентом України в результаті Помаранчевої

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ НАУКОВОГО РЕФЕРАТУ

Науковий реферат – це короткий письмовий виклад наукової праці або наукового дослідження здобувача. Тема реферату обирається здобувачем самостійно з переліку тем, які запропоновані або може бути запропонована самим здобувачем та погоджена з викладачем.

Написання наукового реферату має наметі глибоке вивчення конкретної наукової проблематики, логічного викладу матеріалу, критичного аналізу джерел та наукової бази, системного викладу наукової думки здобувача. Крім того, робота над рефератом розвиває у здобувача здібності систематизувати теоретичний матеріал, творчий підхід до викладу свого наукового дослідження, здатність виражати свою точку зору, оперуючи науково-джерельною базою.

Вимоги до реферату

Мова оформлення: українська

Стиль: науковий

Формат сторінок: А4

Шрифт та розмір шрифту: Times New Roman, 14

Міжрядковий інтервал: 1,5

Обсяг реферату: 10 сторінок

Поля: ліве поле – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє – 20 мм

Планування реферату: 3–4 пунктів

Список джерел та літератури: 5–10 найменувань

Заголовки розділів пишуться – **ВЕЛИКИМИ** літерами

Структура реферату

Титульний аркуш має включати наступне:

- Назва вищого навчального закладу;
- Тема дослідження;
- Хто виконав: прізвище, ім'я по-батькові, групу, курс;

Зміст (Рекомендовано використовувати автоматичний зміст в Microsoft Word Document), має включати наступне:

- Вступ;

- Основна частина (має включати назви пунктів дослідження);
- Висновок;
- Список використаних джерел та літератури;
- Додатки.
-

З метою кращої підготовки та ефективного презентування наукового заняття рекомендується розробити презентацію до нього. Це підвищить рівень підготовки здобувача, а також сприятиме розвитку ораторських здібностей, здатність візуалізувати свою роботу, надасть можливість здобувачу підготуватися до подальших виступів та захисту робіт у майбутньому.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Презентація наукового реферату – це творча робота здобувача з метою візуалізації свого дослідження або наукового реферату. Метою підготовки презентації є спонукати здобувачів творчо та оригінально підходити до висвітлення своїх досліджень та розвивати культуру презентування. Зокрема, робота з підготовки презентації допоможуть здобувачам більш структуровано підходити до свого дослідження, а презентування перед аудиторією сприятиме розвитку ораторських здібностей.

Презентація наукового реферату має включати в себе ключові аспекти дослідження. В ній доповідач має висвітлити основні деталі дослідження, пояснити в чому полягає актуальність дослідження, підкреслювати основні аспекти наукового матеріалу, апелювати ключовою інформацією дослідження та зробити загальні висновки.

Вказівки до оформлення слайдів презентації:

Мова оформлення: українська

Стиль: науковий, візуально-графічний

Формат: Microsoft Power Point (PPT) або PDF

Кількість слайдів: 10–12!

1-й і 2-й слайди – *Опис та актуальність дослідження*

- Розкрийте у чому полягає актуальність Вашого дослідження?
- У чому полягає предмет та об'єкт Вашого дослідження?
- Яка мета та завдання вашого дослідження?

3-й слайд – *Проблематика (Історіографія) і рішення*

- Хто з дослідників займався вирішенням цього питання?
(Історіографія)
- Яких висновків вони дійшли?
- Прихильник якої з теорій дослідження Ви є? Чому?

4-й – 10 слайди – *Основний матеріал*

- Відповідно плану Вашого дослідження коротко, графічно та візуально розкрийте основні аспекти кожного пункту дослідження

11-й слайд – *Висновки*

- Наведіть ключові результати, яких Ви дійшли під час дослідження

- Майбутня перспектива Вашого дослідження (як розвивається та розвиватиметься дана тема в науковому середовищі)

12-й слайд – Контактна інформація

- Хто працював над дослідженням?
- Кафедра, курс, група здобувача
- E-mail для контакту

Звертаємо Вашу увагу, що виступ під час презентації має складати 5–10 хв. У разі, якщо тема висвітлена не цілковито, тоді окремо надається **5–10 хв для питань та відповідей**, під час яких доповідач має дати відповідь задля конкретизації фактів та інформації.

Презентація має бути лаконічною, не містити забагато тексту. Пам'ятайте, що презентація є візуальним планом Вашої доповіді, щоб полегшити Ваш виступ та зробити його більш інтерактивним для слухачів. Для відображення результатів дослідження використовуйте мапи, фото файли, схеми, таблиці, графіки. Презентація не має бути занадто яскравою, використовуйте кольоровий мінімалізм в оформленні, що зробить Вашу роботу привабливою та більш зрозумілою. Будьте креативними в оформленні та подачі Вашого дослідження в презентації.

Увага! В презентації не наводиться список використаних джерел, літератури та додатків!

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Індивідуальна письмова робота або есе передбачає написання здобувачем невеликий за обсягом твір-міркування з вільною композицією. Метою написання есе є вираження здобувачем власних думок з конкретної теми, викладення своєї точки зору та суб'єктивної оцінки. Есе дає можливість творчо і оригінально викласти матеріал.

Рекомендації щодо написання есе

- Есе, як і будь-який твір, варто розпочинати зі вступу, де розкривається підхід до теми. Вступ має мати проблемне завдання та відповідь на нього. Авторіві варто коротко відобразити зміст поставленої проблеми.

- Основна частина есе має містити в собі вагомі аргументи, головні факти, ідеї, які донесуть ідею автора.

- Кінцівка есе може бути як стверджувальною, запитально чи незавершеними роздумами, але мусить спонукати до роздумів або переконає у своїй вагомості.

Головне варто пам'ятати, що упродовж усього есе має бути чітко прослідковуватися зв'язок між фактами та поставленою проблематикою.

Вимоги щодо оформлення есе

Титульний аркуш

Мова оформлення: українська

Стиль: вільний

Формат сторінок: А4

Шрифт та розмір шрифту: Times New Roman, 14

Міжрядковий інтервал: 1,5

Обсяг есе: 2–3 сторінок

Поля: ліве поле – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє – 20 мм.

СПИСОК ТЕМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Теорії походження слов'ян.
2. Політичний спадок княгині Ольги.
3. Централізаторські заходи Володимира Великого.
4. Суспільно-політичний устрій Київської Русі у період міжусобних воєн.
5. Суспільно-правова система Київської Русі
6. Між західним та східним християнством: наслідки для України.
7. Боротьба Ярославичів за Волинське князівство.
8. Роль Данила Галицького у формуванні Галицько-Волинської держави.
9. Дипломатичні відносини Київської Русі з Польщею та Угорщиною.
10. Боротьба Галицько-Волинського князівства з Золотою Ордою.
11. Суспільно-політичні зміни на українських землях після Люблінської унії 1569 р.
12. Братства як джерело української національної ідеї.
13. Вплив національної революції XVII ст. на українське державотворення.
14. Правова система Української держави XVII ст.
15. Дипломатична діяльність гетьмана Б. Хмельницького.
16. Реформи гетьмана І. Мазепи.
17. Вплив реформ К. Розумовського на українські землі.
18. Державницька політика гетьмана П. Дорошенка.
19. Органи управління Лівобережної України в XVII ст. – XVIII ст.
20. Українські землі в системі координат європейської міжнародної спільноти XVIII ст. – поч. XX ст.
21. Центральна Рада як вищий політичний орган УНР.
22. Зовнішня політика ЗУНР.
23. Внутрішньополітичний курс Директорії.
24. Мала конституція – як вищий закон ЗУНР.
25. Політика національно-культурного відродження Гетьманщини XX ст.
26. Державотворчі ідеї і дії С. Петлюра.
27. Акт Злуки в історії українського державотворення.
28. Реформаторська діяльність П. Скоропадського

29. Михайло Грушевський та Універсали Центральної Ради.
30. Вплив Володимира Винниченка на політичні процеси в Україні.
31. Діяльність політичних партій Закарпаття.
32. Проугорська політика А. Бродія та її наслідки для України: історія і сучасність.
33. Вплив цензура на соціокультурний простір.
34. Свобода слова: міф чи реальність?
35. Формування та функціонування багатопартійної системи.
36. Культура як інструмент державотворення України.
37. Українська мова як чинник державотворення в незалежній Україні.
38. Релігія в суспільному житті незалежної України.
39. Повернення депортованих народів в Україну.
40. Феномен «майданів» в сучасній Україні.
41. Популізм чи демократія: президентські вибори 2019 р.
42. Політичний вектор розвитку України 1991–2021 рр.

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Яким було політичне значення першого слов'янського державного утворення на території сучасної України?
2. Що таке «Руська земля»?
3. Дайте визначення терміну федеративна монархія.
4. Яка була державна символіка Київської Русі?
5. Що було схвалено на з'їзді князів у Любечі?
6. Яка державно-політична система управління була у Галицько-Волинському князівстві?
7. Які особливості зовнішньополітичної діяльності правителів Київської Русі?
8. Яке значення мало Руське королівство на міжнародній арені?
9. Що спонукало козаків до створення надійної системи укріплень, основу якої становили Січі?
10. Яку роль у процесі відродження української державності відіграла постать Б. Хмельницького?
11. Який військовий та політичний устрій слугував основою для створення військового та політичного устрою Української держави створеної Б. Хмельницьким?
12. Чи відбулися зміни адміністративно-територіального устрою Гетьманщині у XVIII ст. порівняно з тим, що був у XVII ст.?
13. В результаті яких подій українські козаки вийшли на міжнародну арену?
14. Якими були важливі документи, за якими чітко простежується державотворча діяльність Центральної Ради?
15. Які факти свідчать про зміцнення основ української державності за часів Гетьмана Павла Скоропадського?
16. Шлях до соборності УНР та ЗУНР.
17. Яку стратегію використовувала радянська влада, щоб Україна увійшла до складу СРСР?
18. Які формальні і реальні права УСРР в складі СРСР?
19. Яке історичне значення Карпатської України?
20. Яке історичне значення державотворчих заходів в роки Другої світової війни?
21. Які були результати референдуму щодо підтримки незалежності України?

22. Коли пісня «Ще не вмерла Україна» офіційно стала державним гімном?
23. Чому після проголошення незалежності не відбулися перевибори парламенту і зміна уряду?
24. Причини президентських і парламентських перевиборів у 2014 р.?
25. Яке місце посідає Україна в світовій геополітиці?
26. Чи є правочинної, згідно міжнародного законодавства, анексія Російською Федерацією в Україні Криму?
27. Як російсько-українська війна, що триває з 2014 р., вплинула на суспільно-політичне становище в державі?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Підручники, посібники

1. *Бойко О.Д.* Історія України: навч. посіб. / О.Д. Бойко. – Київ: Академія, 2018. – 720 с.
2. *Панібудьласка В.Ф.* Історія України: навч. посібник / В.Ф. Панібудьласка та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 140 с.
3. *Мицик Ю.А.* Історія України: навчальний посібник / Ю.А. Мицик, О.Г. Бажан. – К.: ТОВ «Видавництво «КЛЮ»», 2015. – 680 с.
4. *Хвіст В.О.* Історія української державності: навч. посіб. / В.О. Хвіст. – Київ: Компринт, 2017. – 520 с.
5. *Борисова О., Климов А.* Історія української державності: підручник для вищих навчальних закладів: у 2-х томах / О. Борисова, А. Климов. – К.: Видавничий дім «КОНДОР», 2018. – Т. 1: від найдавніших часів. – 344 с.; Т. 2: 1917–2017 рр. – 464 с.

Рекомендована література:

6. *25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави* / В. В. Головка та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; кер. авт. кол. Г. В. Боряк. – Київ: Ніка-Центр, 2016. – 795 с.
7. *Акіменко А.* Герої нашого часу. 19 історій ветеранів АТО, 2014–2018 / Акіменко А. – Суми: Щербина І. В., 2018. – 83 с.
8. *З історії української етнічності (від «русинів» до «українців»)* / Балущок В. // Укр. іст. журн. – 2018. – № 2. – С. 163–178.
9. *Баран В.Д.* Давні слов'яни / Баран В.Д. – К., Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 336 с.
10. *Двоголовий орел – геральдичний символ Галицько-волинської держави* / Білик О. // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство. – 2017. – № 1. – С. 284–292.
11. *Суфікс -а(ва) в українській мові XI – XIII століть* / Білоусенко П.І., Сабліна С.. // Філологічні трактати. – 2017. – № 4. – С. 15–19.
12. *Блануца А.* Земельна політика Ягеллонів на українських теренах Великого князівства Литовського (1440–1572 рр.): монографія / Блануца А. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2017. – 422 с.
13. *Брайчевський М.Ю.* Походження слов'янської писемності: 2-е вид. / Брайчевський М. Ю. – Київ: Академія, 2002. – 153 с.

14. *Василина Н.Д.* Карпатська Україна в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Нове бачення подій: монографія / Василина Н. – Ужгород: Карпати, 2008. – 222 с.
15. *Подільське князівство у другій половині XIV ст.: особливості правового статусу* / Ващук Д. // Укр. іст. журн. – 2018. – № 2. – С. 4–19.
16. *Формування правової культури Великого князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст.* / Ващук Д.П. // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. – С.59–72.
17. *Вегеш М.Ю.* Карпатська Україна на шляху державотворення: монографія / М.М. Вегеш, М.Ю Токар. – Ужгород: Карпати, 2009. – 448 с.
18. *Велика Україна. 100 років державності: історико-біографічне видання* / упоряд. О. М. Войналович. – Київ: Новий Час, 2018. – 255 с.
19. *Видатні постаті України: біографічний довідник* / голов. ред. Щокін Г.В. – К.: МАУП, 2004. – 872 с.
20. *Винар Л.Р.* Козацька Україна: вибрані праці / Винар Л.Р.; упоряд. Атаманенко А.; ред. Степанков В.; НАН України, Ін-т історії України, Укр. істор. т-во. – Київ; Львів; Нью-Йорк: [б.в.], 2003. – 677 с.
21. *Війна і міф. Невідома Друга світова* / В'ятрович В. [та ін.]; гол. ред. Скляр С. С.; заг. ред.: Зінченко О., В'ятрович В., Майоров М.; Укр. ін-т нац. пам'яті. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 269 с.
22. *Власюк О.С.* Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія / Власюк О.С., Кононенко С. В.; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ: НІСД, 2017. – 304 с.
23. *Воєнні дії на сході України – цивілізаційні виклики людству: посіб.* / Мелень-Забрамна О. [та ін.]; ред. Кравченко О.; МБО «Екологія-Право-Людина». – Львів: ЕПЛ, 2015. – 132 с.
24. *Галицькі князі та знать у відносинах із Литвою XII – XIV ст.* / Волощук М. // Укр. іст. журн. – 2018. – № 4. – С. 4–19.
25. *Гаврилишин М.Р.* Політичні і шлюбні зв'язки британських династій з Рюриковичами у IX - XI ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Гаврилишин М. Р.; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2016. – 20 с.
26. *Гальчинський А.С.* Помаранчева революція і нова влада / Гальчинський А. С.; Інститут стратегічних оцінок. – Київ, 2005. – 368 с.
27. *Головко В.* «Владу створюють...». Політична біографія Леоніда Кучми: [нариси] / Головко В.; [відп. ред. Смолій В.]; НАН України, Ін-т історії України. - Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. – 241 с.

28. *Головко О.Б.* Князь Мстислав Мстиславич «Удатний» і його доба : монографія / Головко О. Б. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. – 271 с.
29. *Головко О.Б.* Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя / Головко О.Б. – К.: ВД «Стилос», 2006. – 575 с.
30. *Національна безпека як пріоритет сучасного державотворення / Горбулін В. П.* // Вісн. НАН України. – 2017. – № 1. – С. 25–29.
31. *Горобець В. М.* Русь «після Русі». Між короною та булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська Запорізького / В.М. Горобець та ін. – Харків: «Клуб сімейного Дозвілля», 2016. – 351с.
32. *Гадяцький договір 1658 р. – чому угода так і не стала унією? (Про перспективи та проблеми реалізації проекту у 360–ліття його укладення) / Горобець В.* // Укр. іст. журн. – 2018. – № 5. – С. 21–45.
33. *Гоцуляк В.М.* У боротьбі за соборну Україну: державотворча діяльність Симона Петлюри: монографія / Гоцуляк В. М. – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 202 с.
34. *Гошуляк І.Л.* Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки): монографія / Гошуляк І. Л.; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ: ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2009. – 467 с.
35. *Гречило А.* Наш герб. Українські символи від княжих часів до сьогодення / Гречило А. – Київ: Родовід, 2018. – 399 с.
36. *Демократія у самоврядуваннях: (децентралізація та місцеве самоврядування під час Української революції 1917–1921 років): у 2 т. / Верховна Рада України. Ін-т законодавства; упоряд. Бершеда Є.Р. [та ін.].* – Репр. вид. – Київ: [б. в.], 2018. – 335 с. – Кн. 1. – 335 с.; Кн. 2. – 375 с.
37. *Режим Віктора Януковича в дискурсі української науки / Денисенко В. І.* // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2018. – Вип. 50.–С. 165–169.
38. *Деревінський В.* Вячеслав Чорновіл / Деревінський В. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 251 с.
39. *Деревінський В.Ф.* Вячеслав Чорновіл: дух, що тіло рве до бою / Деревінський В.Ф. – Харків: Віват, 2016. – 496 с.
40. *Гладка К.* Добробати: історія подвигу батальйонів, що врятували країну / К. Гладка та ін. – 2–е вид., перероб. і допов. – Харків: Фоліо, 2017. – 324 с.

41. *Докаш О.Ю.* Політико-культурна трансформація західних областей України під впливом радянської ідеології (1930–1950–ті роки): монографія / Докаш О. Ю. – Чернівці: Місто, 2016. – 383 с.
42. *Цивілізаційно-державний вибір розвитку Північно-Східної Русі у другій половині XIII ст.* / Доценко В. О. // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2017. – Вип. 48. – С. 23–26.
43. *Єльніков М.В.* Золотоординські часи на українських землях / Єльніков М.В. – Київ: Наш час, 2008. – 176 с.
44. *Жулинський М.Г.* Віктор Ющенко: випробування владою / М.Г. Жулинський, О.М. Сліпушко. – Х.: Фоліо, 2005. – 415 с.
45. *Залізник Л.* Від склавинів до української нації: монографія / Залізник Л. – К.: Бібліотека українця, 2004. – 256 с.
46. *Заруба В.М.* Адміністративно–територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648 – 1782 рр. / Заруба В.М.; Дніпропетр. держ. Ун-т внутр. справ, Каф. українознавства. – Дніпропетровськ: Ліра, 2007. – 379 с.
47. *Золотая Орда в мировой истории: коллективная монография / шеф-редакторы Хакимов Р., Фаверо М.* – Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2016. – 968 с.
48. *Іващенко В. А.* Податкова політика національних урядів в українському селі періоду революції (1917–1920 рр.): монографія / В.А. Іващенко, С.В. Корновенко – Черкаси: Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, 2016. – 159 с.
49. *Ідзьо В.С.* Галицька держава: процеси етнотворення та становлення (III–XII ст.) / Ідзьо В.С. – Львів: Камула, 2005. – 352 с.
50. *Історія писемності, священних книг і віроповчальних текстів: навчальний посібник і хрестоматія: у 2 т.* / Лубський В. І. та ін.; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ: Центр учбової літератури, 2014. – Т. 1. – 447 с.
51. *Історія України в особах: Козаччина* / авт. кол.: Горобець В. М. (упоряд. і авт. передм.), Смолій В. А., Гуржій О. І. та ін. – Київ: Україна, 2000. – 302 с.
52. *Історія Української держави: Гетьманат ранньомодерної доби* / відп. ред. Смолій В.; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Арії, 2018. – 720 с.
53. *Каганов Ю.* Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія / Каганов Ю. – Запоріжжя, 2019. – 432 с.

54. *Касьянов Г.* Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х рр. / Касьянов Г. – 2-е вид., випр. і допов. – Київ: КЛЮ, 2019. – 245 с.
55. *Студії пам'яті у сучасній гуманітаристиці: історія становлення* / Киридон А.М. // Український історичний журнал. – 2017. – № 4. – С. 150–161.
56. *Горобець В.* Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право». Злети і падіння козацької держави 1648 – 1783 років / Горобець В. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.
57. *Про грошовий обіг на Галицько-Волинських землях у першій половині XIV ст.* / Козубовський Г.А. // Укр. іст. журн. – 2016. – № 1. – С. 38–49.
58. *Про початок використання грошової монети в Україні* / Козубовський Г. А. // Археологія. – 2018. – № 3. – С. 31–45.
59. *Кокотюха А.А.* Леонід Кравчук / Кокотюха А.А. – К.: Укрвидавполіграфія, 2013. – 118 с.
60. *Кондратьєв І.В.* Лівобережні староства Київського воєводства Великого князівства Литовського та Речі Посполитої: соціально-територіальні трансформації XIV – XVII ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Кондратьєв І.В.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2020. – 189с.
61. *Найважливіший момент в історії України* / Кордуба М. М. // Укр. іст. журн. – 2016. – № 4. – С. 173–184.
62. *Котляр М. Ф.* Історія суспільного життя Русі: Нариси / Котляр М.Ф. – К.: Інститут історії України, 2016. – 288 с.
63. *До історії давньоруської провінції* / Котляр М. Ф. // Укр. іст. журн. – 2017. – № 4. – С. 4–19.
64. *Кривошея В.В.* Козацька еліта гетьманщини: монографія / Кривошея В.В.; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса, 2008. – 452 с.
65. *Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015): збірник документів та матеріалів* / НАН України, Інститут історії України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Галузевий державний архів Служби безпеки України; ред. кол. Смолій В.А. [та ін.]. – Київ: Інститут історії України НАНУ, 2016. – 1092 с.
66. *Крип'якевич І. П.* Київська Русь: монографія / Крип'якевич І.П.; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2017. – 95 с.

67. *Кульчицький С. В.* Помаранчева революція / Кульчицький С. В. – Київ: Генеза, 2005. – 366 с.
68. *Кульчицький С. В.* Закономірності формування української політичної нації // Проблеми історії України: факти, судження пошуки. – 2015. – Вип. 23. – С. 22–68.
69. *Кульчицький С.* Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. В 3-х книгах / Кульчицький С. – К.: Темпора, 2013. – Кн. 1. – 504 с.; Кн. 2. – 628 с.; Кн. 3. – 388 с.
70. *Імперський чинник в історичному розвитку України / Кульчицький С.* // Регіональна історія України. – 2007. – 1. – С. 135–154.
71. *Національна політика більшовиків в Україні під час створення комуністичного ладу / Кульчицький С.* // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – 2005. – 13. – С. 3–56.
72. *Закономірності формування української політичної нації Кульчицький С.В.* // Проблеми історії України: факти, судження пошуки. – 2015. – Вип. 23. – С. 22–68
73. *Городища* уличів у Середньому Побужжі / Кучера М.П. // Археологія. – 2017. – № 4. – С. 61–73.
74. *Літвін Г. З* народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648) / Літвін Г.; пер.: Лисенко Л. – Київ: Дух і Літера, 2016. – 613 с.
75. *Літопис* українського Донбасу. Донбас в часи Визвольних Змагань 1917–1921 років / упоряд. Косенко Ю. – Ічня: Формат, 2018. – 307 с.
76. *Повернення* задунайських козаків в межі Російської імперії на початку ХІХ ст./ Ложешник О. С. // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2017. – Вип. 48. – С. 65–69.
77. *Умови* перебігу фінського та українського національних рухів у Російській імперії (ХІХ – початок ХХ ст.): компаративний аналіз / Люта С.С. // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2018. – Вип. 51. – С. 191–196.
78. *Магда Є.* Гібридна агресія Росії: уроки для Європи / Магда Є. – Київ: Kalamar, 2017. – 267 с.
79. *Малик Я.* Історія української державності: підручник / Я. Малик, Б. Вол, В Чуприна. – Львів: Світ, 1995. – 248 с.
80. *Малиновський І.О.* Стародавній державний лад східних слов'ян і його пізніші зміни : нариси з історії права / Малиновський І. О.; ред.:

Попелюшко В. О.; пер.: Попелюшко В. О. – Острог: Вид-во Нац. ун-ту Остроз. акад., 2016. – 247 с.

81. *Матяш І. Б.* Іноземні представництва в Україні (1917–1919 рр.): державна місія та повсякденність / Матяш І. Б.; НАН України. Ін-т історії України, Наук. т-во історії дипломатії та міжнар. відносин. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2019. – 555 с.

82. *Микулинський І.М.* Революція Гідності – Майдан / Микулинський І.М. – Чернівці: Друк Арт, 2017. – 798 с.

83. *Бібліографія* парламентаризму на українських землях до 1648 року: Польське королівство, Велике князівство Литовське, Річ Посполита / Михайловський В. – Київ : Темпора, 2018. – 190 с.

84. *Формування* території історичного Поділля у другій половині XIV ст. / Михайловський В. М. // Укр. іст. журн. – 2017. – № 3. – С. 67–82.

85. *Мищак І.М.* Хай буде Україна вільною: (державотворчий процес під час Української революції 1917–1921 років) / Мищак І. М.; Верховна Рада України. Ін-т законодавства. – Київ: [б. в.], 2018. – 140 с.

86. *Давньоруське* оборонне будівництво у працях М.П. Кучери / Моця О. П. // Археологія. – 2017. – № 4. – С. 74–78.

87. *Робота* П.П. Толочка «Від Русі до України» і археологічні реалії / Моця О. П. // Археологія. – 2018. – № 1. – С. 9–17.

88. *Мушкудіані О.* Запорозькі козаки у Сванетії? / Мушкудіані О. // Слово і Час. – 2018. – № 5. – С. 47–56.

89. *Народження* країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 352 с.

90. *Наші: історії* українських воїнів / ред. Буряченко В. – Київ: Військо України, 2017. – 308 с.

91. *Поняття* «державотворення в Україні» та його сутнісні риси / Нестерович В.Ф. // Право і суспільство. 2020. – № 1. – С. 65–77.

92. *Новоринський В.М.* На грані вічного болю. Галичина – Донбас. Два полюси в боротьбі за українську незалежність / Новоринський В. М. – Київ: КЛЮ, 2018. – 301 с.

93. *Пагіря О.* Карпатська Україна в документах Другої Чехо-Словацької республіки: у 2 кн. / перекл. із чеської Ірина Забіяка; картограф Дмитро Вортман. – Львів: Україна Модерна; Видавництво Українського Католицького Університету, 2020. – 1220 с.

94. *Місія генерала Лева Прхали у Карпатській Україні (1938-1939)* / Пагіря О. // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія». – 2020. – Вип. 1 (42). – С. 60–72.

95. *Українська діаспора в Канаді та її внесок у становлення української незалежної держави* / Паламарчук Н., Радецька О.Й. // Сторінки історії : зб. наук. пр. – 2016. – Вип. 42. – С. 129–137.

96. *Сутність та система покарань у Київській Русі за «Руською Правдою»* / І. Паньонко, В. Коваль // Вісн. Нац. ун-ту Львів. політехніка. – 2017. – № 876. – С. 10–17.

97. *Пасічник М.С.* Історія України: розвиток державності та культури: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Вид. 3-тє, допов. – Л.: Укр. акад. друкарства, 2016. – 415 с.

98. *Патриляк І.* «Перемога або смерть». Український визвольний рух, 1939–60-ті роки: монографія / Патриляк І. – К.: Наш формат, 2015. – 512 с.

99. *Паюк А.* Історія становлення української державності: підручник / Паюк А., Рожик М. – Львів: Центр Європи, 1999. – 166 с.

100. *Проблеми національної ідентифікації правлячої еліти Української Держави* / Пиріг Р. // Краєзнавство. – 2013. – № 2. – С. 95–106.

101. *Михайло Грушевський: суспільне усвідомлення історичної постаті* / Пиріг Р. Я. // Укр. іст. журн. – 2016. – № 4. – С. 4–10.

102. *Пиріг Р.* Відносини України і Центральних держав: нетипова окупація 1918 року: монографія / Пиріг Р.; НАН України. Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2018. – 357 с.

103. *Півторак Г.П.* Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи / Півторак Г. П. – Київ: Віпол, 2014. – 280 с.

104. *Плохий С.Н.* Происхождение славянских наций. Домодерные идентичности в Украине и России / Плохий С. Н. – Харьков: Фолио, 2018. – 198 с.

105. *Погорілко В.Ф.* Референдуми в Україні: історія та сучасність: монограф. / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. – 248 с.

106. *Половинська В.В.* Скандинавія і Русь: діалог держав і культур : монографія / Половинська В. В. – Київ: Київ. міжнар. ун-т, 2016. – 304 с.

107. *Половинська В.В.* Яріцлейв. Постать Ярослава Мудрого на скандинавському тлі : монографія. – Київ: Київ. міжнар. ун-т, 2018. – 273 с.

108. *Почекаев Р.Ю.* Золотая Орда. История в имперском контексте / Почекаев Р.Ю. – СПб.: Наука, 2017. – 206 с.

109. *Прищепя Б. А.* Погоринські міста в X – XIII ст.: монографія / Прищепя Б. А. – Рівне: Дятлик М.С., 2016. – 296 с.

110. *Прицак О.* Походження Русі. Стародавні скандинавські саги і Стара Скандинавія / Відп. ред. Мишанич О.; ред. кол.: Прицак О. (гол.); Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. – Т. II. – К.: Видво «Обереги», 2003. – 1306 с.

111. *Проблема* етногенези українців з позицій сучасної європейської етнології / Залізник Л. // Магістеріум. – Вип. 6. – 2001. – С. 49–56.

112. *Рєєнт О.П.* Усі гетьмани України. Легенди. Міфи. Біографії / О.П. Рєєнт, І.А. Коляда. – Харків: Фоліо, 2016. – 415 с.

113. *Руккас А.* На бій за волю. Перемога через поразки. Україна і революція 1914 – 1921 років / А. Руккас, М. Ковальчук, А. Папакін, В. Лободаєв. – Харків: «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 351 с.

114. *Русина О. В.* Україна під татарами та Литвою / Русина О. В. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 320 с.

115. *Руське* королівство й Німецький орден за часів Юрія II / Т.С. Горбач // Український історичний журнал. – 2017. – № 2. – С. 19–32.

116. *Світова* гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. Горбуліна В. П. – Київ: НІСД, 2017. – 494 с.

117. *Корновенко С.В.* республікотворення періоду Української революції 1917–1921 рр.: [монографія] / С.В. Корновенко та ін. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2019. – 219 с.

118. *Ситий І. М.* Козацька Україна: печатки, герби, знаки та емблеми кінця XVI–XVIII століть / Ситий І. М. – Київ: Темпора, 2017. – 969 с.

119. *Скляренко В. Г.* Дослідження з етимології та історичної лексикології української мови: [зб. пр.] / Скляренко В.Г.; ред.: Півторак Г.П. – Київ: Наук. думка, 2018. – 685 с.

120. *Скоропадський П.П.* Спогади: Кінець 1917 – грудень 1918: пер. з рос. / Скоропадський П. П.; пер. Соловей Е.; упоряд. Гирич І. – Київ: Наш формат, 2017. – 455 с.

121. *Смолій В.* Петро Дорошенко: політичний портрет / Смолій В., Степанков В. – Київ: Темпора, 2011. – 632 с.

122. *Смолій В.А., Степанков В. С.* Українська державна ідея XVII–XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації / Смолій В.А., Степанков В. С. – К.: Альтернативи, 1997. – 367 с.

123. *Сова А.* Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлини / упоряд. і відп. ред. Сова А. – Львів: Апріорі, 2019. – 816 с.

124. *Соціополітичний* простір ранньомодерної України : історичні нариси / відп. ред. В. Смолій. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – 622 с.

125. *Становлення* політичної еліти Гетьманщини в період революції XVII ст.: особливості, суперечності, деструктивні процеси / Степанков В.В. // Укр. іст. журн. – 2016. – № 6. – С. 86–112.

126. *Таїрова–Яковлева Т.Г.* Іван Мазепа: / Таїрова-Яковлева Т. Г.; пер. з рос. Мицик Ю. А. – Київ, 2018. – 313 с.

127. *Типологія* державних утворень на українських землях періоду Української національної революції 1917 – 1921 рр.: Ч. 1 / Твердовський А.Ю. // Наук. пр. іст. ф–ту Запоріз. нац. ун–ту. – 2018. – Вип. 50. – С. 37–54.

128. *Консервативна* революція гетьмана Павла Скоропадського // Український тиждень / Терещенко Ю. – 2017. – №8. – С.36–40.

129. *Міжконфесійні* змагання як вияв права українського народу на власні національні ідентичність і державність (остання чверть XVI – перша половина XVII ст.) / Терлюк І. // Вісн. Нац. ун–ту Львів. політехніка. – 2017. – № 861. – С. 44–50.

130. *Тищенко К.* Етномовна історія прадавньої України / Тищенко К. – К.: «Аквілон-Плюс», 2008. – 480 с.

131. *Тіні* згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна Русь і походження українців / упоряд. Галушко К. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 352 с.

132. *Запорозький* Гард: правда й вигадки / Товкайло М.Т., Титова О. М. // Археологія. – 2016. – № 2. – С. 98–109.

133. *Трансформація* української національної ідеї / упоряд. Доній О. – Київ: Наш формат, 2019. – 464 с.

134. *Махновський* рух і українська ідея / Турченко Г. Ф. // Наук. пр. іст. ф–ту Запоріз. нац. ун–ту. – 2017. – Вип. 48. – С. 92–97.

135. *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський: життя і слово / Турченко Ф. Г. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.

136. *З приводу* концепції Української революції: продовження дискусії / Турченко Ф. Г. // Наук. пр. іст. ф–ту Запоріз. нац. ун–ту. – 2018. – Вип. 51. – С. 13–41.

137. *Єфіменко Г* Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю», 1917–1938 роки [Текст] / [Г. Єфіменко, Я. Примаченко, О. Юркова; під заг. ред. Г. Єфіменка]. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 352 с.

138. *Українська мова: енциклопедія* / НАНУ, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України; ред. Русанівський В. М. – 3-є вид. випр. і допов. – Київ: Укр. енциклопедія, 2007. – 852 с.

139. *Українська революція 1917–1921 років в ілюстраціях* / авт.-упоряд. Кучерук О. С. – Київ: Парламентське видавництво, 2019. – 199 с.

140. *Українська шляхта Галичини в XV – XX ст.: етносоціальний розвиток, суспільний статус, національна свідомість: збірник* / М. Гарасимчук. – Львів: ПАІС, 2018. – 111 с.

141. *Українське питання напередодні Другої світової війни* / Полянський П. // Пам'ять століть. – 2009. – № 5–6. – С. 105–125.

142. *Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст.: у 2 кн.* / [редкол.: Смолій В. (відп. ред.), В. Горобець (заст. відп. ред.), Гуржій О. та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ін-т історії України, 2018. – Кн. 1. – 610 с.; Кн. 2. – 580 с.

143. *Державотворча діяльність УГВР – всеукраїнського верховного органу національно-визвольної боротьби 40–50 рр. XX століття (історіографічний дискурс)* / Ухач В. // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип. 4. – С. 15–21.

144. *Становлення й функціонування «повстанських республік» у період другої половини 1943 – початку 1945 років: історіографічний дискурс* / Ухач В.З. // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 3. – С. 20–23.

145. *Акт проголошення відновлення Української Держави 30 червня 1941 року: історико-правовий аналіз (сучасна вітчизняна історіографія)* / В.З. Ухач, І.І. Марціясь, О.В. Ковальський // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 6. – С. 34–37.

146. *Фан Р.* Історія єврейської національної автономії в період Західно-Української Республіки: переклад їдиш видання 1933 р.: (Львів, видавнича спілка “Kultura”, редакція “Morgen”) / Фан Р. – Львів: Манускрипт, 2019. – 270 с.

147. *Фаріон І. Д.* Суспільний статус староукраїнської (руської) мови у XIV – XVII століттях: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна

перспектива: монографія / Фаріон І. Д. – 2-ге вид., випр. – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2018. – 654 с.

148. *Русини: етнонім і його наповнення* / Федака С.Д. // Стратегіч. пріоритети. Сер. Політика. – 2017. – № 1. – С. 31–38.

149. *Феномен удільної роздробленості Русі (повернення до проблеми)* / Котляр М.Ф. // Український історичний журнал. – 2013. – № 2. – С.24–37.

150. *Бодрухин В.М. Формування української державності у добу середньовіччя: монографія* / В.М. Бодрухин, А.В. Д'яконіхін, Н.Д. Кальніцька. – Луганськ, 2008. – 158 с.

151. *Худояр Л.В. Принцип рівності в українському праві козацько-гетьманської доби : монографія* / Худояр Л. В. – Херсон: Грінь Д.С., 2015. – 268 с.

152. *Чухліб Т.В. Козаки і татари. Українсько-кримські союзи 1500 – 1700-х років* / Чухліб Т. В.; ред. Смолій В.. – Київ: Вид. дім Києво-Могилян. акад. 2017. – 272 с.

153. *Чухліб Т.В. Магнат, козак і гайдамака. Боротьба за владу Русі-України з Короною Польською (1569 – 1769 рр.)* / Чухліб Т. В.; ред.: Смолій В.; НАН України, Ін-т історії України, Гетьман. фонд П. Дорошенка, Ін-т козацтва ім. С. Бандери. – Київ: Вид. дім Києво-Могилян. акад., 2018. – 253с.

154. *Чухліб Т. Гетьман Іван Виговський – козацький Макіавеллі революційної епохи VII століття* // Пам'ятки України: науково-популярний журнал. – 2016. – Вип. 8(228). – С. 44–53.

155. *Шейко В. М. Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917–1921 років: монографія* / Шейко В. М. – Харків: ХДАК, 2020. – 473 с.

156. *Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян України* / Шульга Т.С. // Український історичний журнал. – 2011. – № 4. – С. 108–115.

157. *Руська Успенська лавра на Афоні та Антоній Печерський* / Шумило С. // Укр. іст. журн. – 2018. – № 5. – С. 4–20.

158. *Шурхало Д. Скоропадський, Маннергейм, Врангель: кавалеристи-державники* / Д. Шурхало. – Київ: Залізний тато, 2020. – 330 с.

159. *Образ княгині Ольги в «Синописі Київському»* / Щербак О. // Слово і Час. – 2018. – № 6. – С. 59–67.

160. *Інститут влади князя на Русі в IX – XI ст.* / Ющенко П. А. // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2016. – Вип. 46. – С. 15–18.

161. *Яневський Д. Б.* Грушевський. Скоропадський. Петлюра / Яневський Д. – Харків: Фоліо, 2020. – 794 с.

162. *Яневський Д.Б.* Проект «Україна», або Спроба Павла Скоропадського / Яневський Д. – Харків: Фоліо, 2010. – 284 с.

163. Яремчук Р. Незалежність України / перекл. з франц. – Львів: ПАІС, 2018. – 328 с.

Інформаційні ресурси

164. *Бібліотека* Київського національного університету будівництва і архітектури / КНУБА. – Режим доступу: <http://library.knuba.edu.ua/>.

165. Вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури ЧТИВО. – Режим доступу: <http://chtyvo.org.ua/>.

166. *Електронна* бібліотека Diasporiana. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/>.

167. *Національні* бібліотека України ім. В. Вернадського. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>.

168. *Національна* історична бібліотека України. – Режим доступу: <https://nibu.kyiv.ua/>.

169. *Сайт* Інституту історії України НАНУ. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua>.

Навчально-методичне видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Методичні вказівки
до вивчення дисципліни
для здобувачів спеціальності
032 історія та археологія ступеня доктор філософії

Укладачі: **ДЕРЕВІНСЬКИЙ** Василь Федорович,
ПАСІЧНИК Катерина Миколаївна

Випусковий редактор *В.С. Сасько*
Комп'ютерне верстання *Т.І. Кукаревої*

Підписано до друку р. Формат 60*40_{1/16}
Ум. друк. арк 6,28. Обл.-вид. арк. 6,75.
Електронний документ. Вид № 112/III-21.

Видавець і виготовлювач
Київський національний університет будівництва і архітектури

Повітрофлотський проспект, 31, Київ, Україна, 03037
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №808 від 13.02.2002 р.